

BIBLIOTECA „UNIREI.”

CÂTEVA MOMENTE

DIN

ÎNCEPUTURILE ☆ ☆ ☆ ☆ ☆

☆ ☆ BISERICEI ROMÂNE

DE

C. AUNER.

BLAJ, 1902.

TIPOGRAFIA SEMINARIULUI ARCHID. GR. CAT.

Prețul 20 fileri.

BIBLIOTECA „UNIREI.“

CÂTEVA MOMENTE

DIN

ÎNCEPUTURILE ☆ ☆ ☆ ☆ ☆

☆ ☆ BISERICEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE

C. AUNER.



BLAȘ, 1902.

TIPOGRAFIA SEMINARIULUI ARCHID. GR. CAT.

Observare prealabilă.

Neînsemnata mea conferență asupra originii schismei la Români, reprodusă în „Unirea“, a întâmpinat din partea profesorului de la facultatea teologică din București, dl C. Erbiceanu, o critică ¹⁾ violentă sub titlul de „Răspuns dlui C. Auner la erorile cuprinse în conferința sa privitoare la Români.“ Acastă împrejurare mă silește să reiaă tema tractată într'un mod mai dezvoltat, și să o sprijinesc, după cum spusesem, mai cu deosebire pe istoriografia români.

¹⁾ Apărută în »Telegraful român« din Sibiu, 1902, Nr. 19—25, reprodusă din revista „Biserica ortodoxă română“ (an. XXV. Nr. 10, București 1902), organ oficial al Bisericii, al cărei nume îl poartă; de asemenea în »Fóia diecesană« de la Caransebeș.

Din această dispozițiune reese, că nu pot avé pretențiunea să produc ceva nou. Nu pretind nici să fie ceva necontestabil; doresc numai a contribui la discusiunea unor fapte obscure, și nu cred, că prin aceea să mă fac nedemn, după cum mă aviséază dl profesor, ¹⁾ de ospitalitatea țării, în care am crescut.

C. Auner.

BCU Cluj / Central University Library Cluj



¹⁾ Răspuns l. c. Nr. 19: »Îl (pe mine) deplâng, că ignoréază . . . situațiunea sa pe terenul Regatului Român.«



Până a nu intra în materie, pare necesar a zice, ce se înțelege în această disertațiune sub Biserică „română“. Având în vedere, că întrăgă regiunea între marea Adriatică și Négră pe de o parte, între Balcanii continuați cu Sar-Planina și Dunărea pe de altă parte, era în secolul al 2-lea d. C. tot așa de romanisată. ca și Dacia Traiană, mulți autori consideră acest vast teritor. ca întrând în sfera istoriei „române“. De sigur. o lucrare completă asupra Românilor trebuie să țină samă și de vechia populațiune romană de la sudul Dunării, ca de una, care își are strănepoții între Români de astăzi. Cu tóte acestea, pentru a se puté vorbi despre o Biserică „română“, o istorie teritorială a peninsulei balcanice colonisată de Romani este numai întru atât necesară, întru cât avea înriurire directă asupra formărei poporului român: coloniștii Daciei Traiane. Numai cu această restringere se va vorbi aici despre Români

de la sudul Dunării. De altminterlea, istoria bisericească a acestora este foarte bine cunoscută, căci, după cum s'a observat și în conferența menționată, „Iliricul și Mesia erau deja în secolul al 5-lea, două din cele mai înfloritoare provincii bisericesci.“

Lucrarea de față va cuprinde două părți. Într'una va fi vorbă despre încreștinarea Românilor, în cealaltă despre ierarhia lor. Ambele capitole se vor subîmpărți în perioade denumite după caracterul cel mai de frunte, pe care îl înfățișează óre cum.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. Creștinismul la Români.

La încreștinarea Românilor trebuie bine deosebite două cestiuni, cari se confund, în de obște la alte națiuni, anume; cine a întors pe Români la creștinism, și când s'a întâmplat acesta. Causa, pentru care se póte face deosebirea, este, că nu se cunoșce un misionar (apostol), care să fie încreștinat poporul românesc, și de aceea timpul conversiunii nu este legat de viața unui om.

După cercetările făcute în toate timpurile de istoriografii români, și resumate de

Xenopol ¹⁾, nu începe nici o îndoelă, că Româniⁱⁱ au fost convertiți de Romani. Noțiunile principale ale religiunii creștine sînt mai în totalitate exprimate prin cuvinte de origine latină. Ast fel: păgân, creștin (pop. latin: chrestianus), martur (pentru martir), sânt (sfînt este posterior), preot (dialect milanes: prevet), biserică, tîmplă (templum), altar, mormînt, duminică, sîrbătore, Pasci, păsimesi, rugăciune, botez, cuminecare, împărtășire, căsătorie, cununie, sântă Scriptură, Dumnezeu, cruce, ânger, drac. Tóte aceste vorbe sînt fundamentale în religia creștină, și se întrebuinteză în limba română de la literatura cea mai veche și de cătră poporul cel mai baștinaș, după cum a arătat L. Șăineanu. ²⁾ Față cu ele, cuvintele slavone de óre care importanță se pierd din vedere, atît de puține sînt: Vlădică, Crăciun, ³⁾ móște, spovedanie, propëveduire și blagoslovenie

¹⁾ Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. I, Iași 1888, pag. 416—26.

²⁾ Încercare asupra semasiologiei limbii române, Bucuresci 1887, pag. 26 nu.

³⁾ Sînt inse autori, cari susțin, că este un cuvînt latinesc. Șăineanu l. c. pag. 43.

(cu sinonimul latin: binecuvîntare); restul este de natură cu totul secundară, ca: clopot, strauă, tămâe ș. a. Vorbele grecesci sînt mai numeroase, de cît cele slavone, dar înseamnă în genere demnități și rituri bisericesci introduse târziu.¹⁾ De altmintrelea nici n'a pretins cine-va vre-odată, că încreștinarea Românilor s'ar datori Grecilor; cu cît rost înse și-o ascriu Slavii, se vede din cele expuse. Așa dară, rămîne stabilit cu deplină siguranță, că numai nisce Romani au predicat Românilor evangelia.

Alt fel stă întrebarea despre timpul acestei conversiuni. Trebuie recunoscut că majoritatea autorilor români aședă epoca încreștinării încă în vremea dominațiunii romane, înainte de anul 270. Pe de altă parte, că ar fi existat în Dacia Traiană creștinii deja din timpul acela, nu tăgăduesce nimeni. O părere mai rară și mai recentă²⁾ înse susține, că creștinismul nu

1) Pe larg în Xenopol l. c. pag. 424—6.

2) D. Onciul, Originile principatelor române, Bucuresci 1899, pag. 119. Opiniune emisă deja în »Teoria lui Roesler« din Convorbiri literare, Bucuresci 1885, an. XIX, pag. 595.

s'a putut generalisa și stabili de cât după admigrarea Meso-Romanilor de la sudul Dunării, în secolul al 7-lea. Că această opinie este bine fundată, se pôte vedé din cele următóre.

§. I. Perióda dacă.

Sumarul: Locuitorii Daciei în timpul lui Christos. Mesile. Sciția minoră. S. Andrei. Textul lui Tertulian și al lui Origene despre încreștinarea Dacilor.

În timpul când se respândiră apostolii, ca să cuceréscă pacinic lumea pentru legea lui Christos, țările locuite astăzi de Români formaū regatul dac; popóarele, ce-l alcătuias, erau Dacii, cari ocupaū mai cu samă părțile între Carpați și Tisa, și Geții, cari locuiaū între șesurile Dunării și ale Nistrului. Între ei erau împrăștiate și grupe de felurite némuri sarmate, cari se perdeau în câmpiile nesfârșite cătră răsărit și miază-nopte. De la 29. i. de C. Dacia devenise vecină cu imperiul roman, la care se încorporase sudul Dunării până la gurile ei. Nóa provincia romană s'a numit Mesia, și

a fost împărțită de Domițian în cea superioară la apusul, și în cea inferioară la răsăritul râului Cebrus (azi Cibrița). Cea inferioară cuprindea și Dobrogea, până când, sub Dioclețian, se formă dintr'însa o provincie proprie sub numele Sciția de minoră. În această parte, ca în totă Mesia se începuse îndată după cucerire opera romanisării, care făcuse până în jumătatea întâiului secol d. C. progrese însemnate.

Este în genere admis în istoria bisericească, că apostolul s. Andreiș a predicat evangelia pe țărmurile mării Negre până în Sciția ori Sarmatia. Nu este deci improbabil, că el să fie fost și în Dobrogea, vizitând numeroșele colonii grecesci de lângă litoral și înființând acolo comunități creștine. Ce efect a avut această Biserică în Dacia independentă? Sau urmat-a de alt unde-va o încreștinare a Dacilor?

Se invocă Tertulian pentru a se dovedi, că la sfirșitul secolului al 2-lea Dacii erau convertiți. Textul acestui autor, în cartea sa „adversus Judaeos“, citat de toți autorii de istorii bisericesci române, zice apriat, că, între alte națiuni, au creșt în Christos și

Sarmații, Dacii, Germanii și Sciții, și că într'însele domnesce numele lui Christos. ¹⁾ Că Tertulian nu vorbește aici cu iperbolă oratorică, ci ca un istoric, acésta o arată Grama ²⁾ din împrejurarea, că la tóte cele alalte popóre enumărate în acel pasagiū creștinismul pătrunsese în mod efectiv, după cum se scie din alte isvóre; de aceea va fi fost tot ast fel și la Sarmații, Dacii și Sciții.

Că cele expuse înse nu pot avé de cât sensul unei iviri sporadice a creștinismului între Dacii, se vede din următóarele considerațiuni: BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este cu totul imposibil, ca Mesia inferióră de la mare să fie putut exercita o înrîurire morală asupra Daciei. Ovid. în „Tristia“ și „Ex Ponto“, ³⁾ ne-a lăsat descrieri destul de fioróse asupra invasiunilor necurmate ale Dacilor în nóua provincie

¹⁾ Tertulliani liber adv. Judaeos, ed. Migne, Patrol. lat. Paris 1878, vol. II, col. 650.

²⁾ Istoria Bisericii române unite cu Roma, Blaș 1884, pag. 16—7.

³⁾ V. bună óre versurile citate în Xenopol l. c. pag. 124—5.

romană, care le era spin în ochi; cu asemenea împrejurări o influință morală nu este compatibilă. Cât pentru argumentul lui Tertulian, observă foarte nimerit Onciul¹⁾: „Pe cum creștinii Germanilor, ai Sciților și ai Sarmaților, despre cari vorbesce acest scriitor, n'aũ întemeiat creștinismul la Germani și Slavi, așa nici creștinii Dacilor, ce-ĩ amintesc Tertulian, n'aũ putut să întemeieze creștinismul român.“ De altmintrelea Origene, cu vre-o 20 de ani posterior lui Tertulian, pare să-ĩ contrazică acestuia cu desevirșire. Țată cum se exprimă în comentarul său asupra lui Matei²⁾: „Ce să zicem ĩnse de Britani, sau Germani, cari sĭnt lângă ocean, sau la barbari, Daci și Sarmați și Sciți, dintre cari cei mai mulți ĩncă nu aũ aũdit cuvĭntul evangheliei?“

Este ĩnvederat, că argumentația nu se modifică ĩntru nimic, chiar și dacã Tertulian

1) Teoria lui Roesler l. c. pag. 595.

2) Series vet. interpret. comment. in Matthaeum, ed. Migne, Patrol. gr.-lat. vol. XIII. Paris 1862, col. 1655. „Quid autem dicamus de Britannis, aut Germanis, qui sunt circa Oceanum, vel apud Barbaros, Dacos et Sarmatas et Scytas, quorum plurimi nondum audierunt Evangelii verbum.“

și Origene au înțeles sub Daci pe Daco-Romani. Nici asupra acestora cei doi scriitori nu permit a se trage o altă concluziune. de cât începutul unei propagande creștinesci.

§. 2. Perioada dominațiunii romane.

Sumarul: Istoricul provinciei Dacia. Soldați romani creștini. S. Eustatie. S. Mercurie. Argument de încreștinare din lipsa unui apostol și din vecinătatea Bisericii înfloritoare de la sudul Dunării. Examinarea acelor argumente. Inscripțiunii. Cuvântul „biserică“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La anul 106 Traian cucerește Dacia și o încorporează imperiului roman. Având în vedere dificultățile defensive ale țării despre resărit și miază-nópte, de unde deja de mai înainte amenințaseră mișcările barbarilor celor fără de hotare, Traian prefăcu în provincie romană, sub numele de „Dacia“, numai Transilvania, Bănatul și Oltenia, șesurile Munteniei și ale Moldovei lăsându-le Dacilor tributari. ¹⁾ Nóa provincia rămase apoi alipită de imperiú până la anul 270,

¹⁾ Xenopol l. c. pag. 201—2. Onciul, Teoria l. c. pag. 181.

când a fost cedată Goților ca unor federați, după ce se retraseră dintr'însa militarii și funcționarii.

În acest restimp de un secol și jumătate, întemeiatu-s'a ôre creștinismul în Dacia Traiană? Acesta se afirmă pe basa următoarelor argumente:

1. Între ostașii romani se află creștini. Fiind înse cunoscut, ce zel de proselitism aveau primii creștini, este cu neputință a admite, ca ei să nu fie respândit evangelia împrejurul lor.

Asemenea militar era „Placid, cu numele de botez Eustachiū. Acesta în lupta cu Decebal, regele Dacilor, figură ca comandantul trupei întregi a Romanilor, ér după aceea împreună cu soția și cu fiii săi suferi martiriū pentru credința lui Christos.“ ¹⁾

Un alt oștén a fost „s. martir Mercurie, ce a suferit pe la anul 255. El era un Scit romanisat, și învățase creștinismul în casa părinților săi în Dacia Traiană. Ajuns general în armata romană asupra legiunii numite a Martensilor (*Μαρτισίων*), apoi dove-

¹⁾ I. Ardelean, Istoria dieceșei române gr. cat. a Orădii-Mari, Gherla 1883, pag. 17.

dindu-se că este creștin, sub împăratul Decie a fost martirisat, și din Dacia Traiană a fost transportat în Cesarea Capadociei, de teamă de sigur, să nu se revolte armata comandată de el, și acolo a fost decapitat.“ ¹⁾

2. Pentru încreștinarea Daciei Traiane din epoca dominațiunii romane, Petru Maïor a formulat cel dintâiu un argument indirect, al carui resumat este următorul: Cunoscem pe convertitorii (apostolii) tuturor popórelor, afară de acela a Românilor. Acéstă anomalie nu se póte explica alt fel de cât prin aceea, că coloniștii romani „aũ adus cu sine creștinismul în Dacia încã atunci, când aũ descãlecat.“ ²⁾

3. Un alt argument indirect îl dezvoltã dl Erbiceanu în diferite opere, ca d. e. în „Ulfila“: ³⁾ „Dacã vom dovedi, că aũ existat martiri ⁴⁾ în jurul Daciei Traiane ... atunci se va proba deplin, că ... în adevěr

¹⁾ Erbiceanu, Rãspuns l. c. Nr. 20.

²⁾ Grama l. c. pag. 11—14.

³⁾ Viața și doctrina sa, în „Bis. ort. română“, București 1398, an. XXII, pag. 289.

⁴⁾ S'ar puté adauga și „episcopii“, căci duce la aceea-și conclusiune.

Românii din Dacia Traiană sînt fôrte vechi creștini.“

Lăsând acest din urmă raționament pentru o desbatere mai amănunțită în §. al 4-lea, rêmâne a se considera aici celelalte două argumente.

1. Nicî s. Eustatie, nicî s. Mercurie n'aũ fost vre-odată în Dacia Traiană.

În „Acta Sanctorum“¹⁾ este publicat un manuscris grecesc fôrte vechi după un autor anonim, care se zice contimporan cu s. Eustatie, și-î descrie viața și pătımirea. Sînt actele cunoscute ale acestui sfînt, cari se găsesc cu nedrept și în unele edițiuni ale Vieților Sfînților de Simeon Metafrastul. Ele sînt reproduse cu mai multă desvoltare în „Viețile Sfînților“ din mănăstirea Némțul.²⁾ Un resumat se află în Mineiele împăratului Vasile Porfirogenitul (de pe la anul 977),³⁾ pe cari le-a avut înaintea ochilor și Dosotei în Prológele sale.⁴⁾

1) Vol. XLVI. Parisiis s. a. pag. 123 34.

2) Vol. Sept. 1807, fața 157—69, pe 20 Sept.

3) Ed. Migne, Patrol. gr.-lat. vol. CXVII, Paris 1893, col. 61—62, pe 20 Sept.

4) Viața și petrecerea Sfînților, Iași 1682—6, pag. 23, pe 20 Sept.

Desbrăcând-o de adausele fabuloase din timpuri posteriore, viața s. Eustatie, după sorgințile citate ar fi următoarea: În timpul lui Traian trăia la Roma un comandant militar, anume Placida, care avuse cu soția sa doi băieți. Creștinându-se, a primit numele de Eustatie, Teopista, Agapie și Teopist. Dintr'o întâmplare óre care, a fost capturați de pirăți, aduși în Egipt, despărțiți de olaltă și ținuți în sclavie 15 ani. Oștile romane a dat ínse de urma lui Eustatie, l-a adus la Roma, și Traian se servi de el într'o expediție militară în contra unor barbari. Cu această ocazie Eustatie își regăsi năvasta și copiii. Înțorși toți patru la Roma, Traian murise și succesorul lui, Adrian, îi puse la mórte pentru credința lor, aruncându-i într'un cuptor.

Este arbitrar, chiar imposibil, de a face pe Eustatie pârtaș la răsboiul dacic. Mai întâi, Eustatie a lipsit, dacá nu tocmai 15 ani, totuși ínse timp îndelungat, după ce dispăruse de la Roma înainte vre-unui răsboi. Nu putea decí să se lupte în contra Dacilor deja cu 3 până la 8 ani după urcarea pe Tron a lui Traian. Apoi, năvasta

lui fiind dusă unde-va prin Egipt, n'ar fi putut-o găsi în Dacia. Acésta se putea întâmpla numai prin Siria sau în părțile marginase ale orientului, unde se scie, că Traian a avut de fapt nisce lupte crâncene și variabile de la anul 113 în sus. În fine, terminându-se războiul menționat în acte, Traian murise, ceea ce nu se pôte zice despre cel dacic, de óre ce Traian a mai trăit după dînsul vre-o 11 ani.

Cât pentru Mercurie, sorgintea principală este Simeon Metafrastul, ¹⁾ care a adunat biografiile vechi pe la mijlocul secolului al 10-lea. În codicele ²⁾ mon. Némțul s'a făcut o simplă traducere, nu înse fără de óre care adause. De acela-și original se va fi servit compilatorul lui V. Porfirogenitul. ³⁾ Resumatul scurt al vieții acestui sfint ar fi următorul:

În timpul împératului roman Decie (249—51) barbarii s'aũ sculat asupra împé-

¹⁾ Simeonis Logothetae cogn. Metaphrastae Vitae Sanctorum, ed. Migne. Patrol. gr.-lat. vol. CXVI, Paris 1899, col. 269—76, pe 25 Nov.

²⁾ Vol. Novembre, 1811, fața 241—4.

³⁾ l. c. col. 177—80, pe 25 Nov.

răției, și de aceea Decie a concentrat trupe numeroase, ca să purcedă în contra lor. Între aceste oști era și legiunea Martensium (alias: Fretenses), adusă din Armenia și comandată de Mercurie. Acest bărbat era fiul unui Scit, anume Gordian, care și el servise în armată, și-și educase copiii în credința sa creștină. În acest război s'a dat o luptă fericită, în care Mercurie ucise o căpătenie barbară. În urmă înse, nevoind el să aducă jertfă de mulțumire idolilor, a fost bătut, sfâșiat și ars, ér transportat în Cesarea Capadociei, i-s'a tăiat capul.

Óre, din împrejurarea, ca s. Mercurie era fiul unui Scit romanizat, se póte cum-va concludé, că a fost din Dacia Traiană? Terminul „Scit“ este așa de vag, în cât nici nu se póte sci, dacă acest sfânt a fost din Dobrogea. În ceea ce privesce înse războiul, evident cel gotic, acesta s'a desfășurat numai la sudul Dunării, și localitatea cea mai nordică, atinsă de el, a fost Abritul în Bulgaria.

Dacă s. Eustatie sau s. Mercurie ar fi fost într'adevăr în sau din țara noastră, și dacă spusele unor autori ar avé un fundament tradițional, atunci călugării mon. Ném-

țul, depozitarii credincioși ai atâtor tradițiuni naționale, ar fi amintit o asemenea împrejurare capitală în voluminoasele lor agiografii, traduse cu destulă libertate din originalele grecesci.

2. Argumentul formulat din lipsa unui apostol al Românilor trebuie recunoscut, pe lângă cel din limbă, ca cel mai important în materie. Se impune ca foarte apropiată concludsiunea, cum că coloniștii lui Traian au adus creștinismul cu sine de acasă, și de aceea n'au avut nevoie, ca cine-va să-i convertescă. Pe cum limba, ast fel înse și necunoscerea unui apostol își găsește o explicație cu totul satisfăcătoare, dacă admitem, că încreștinarea întregului popor din Dacia Traiană s'a sevârșit printr'o acțiune îndelungată din partea multo r misionari creștini romani. Când nu vom întimpina deci vreme multă o Biserică constituită la coloniștii lui Traian, atunci ultima ipotesă este singura admisibilă pentru a explica terminologia creștină și lipsa unui apostol al Românilor din Dacia Traiană.

Se va constata în secolul al 6-lea, că și atunci încă nu exista o Biserică română

în sensul propriu al cuvîntului. Aici înse este la locul s eu un argument destul de plausibil, pentru a face o constatare analo gă  i la încetarea dominațiunii romane. Cuno sem în Dacia peste 1200 de inscripțiuni romane; nici una dintr'însele nu arată înse vre-unul din caracterele, după cari arheologii recunosc pe cele creștine. Firesce, nu putem concluda de aici, că creștinismul nu a existat de loc în Dacia. Dar că era departe de propor iunile recerute spre a se constitui în eparhii  i a da un contingent la numărul martirilor, at ta rezultă din lipsa inscrip iunilor creștine. O compara ie din alte  ari justifică ac st  deducere,  i vedem într'adev r, că P. Allard a adunat un material vast exclusiv arheologic din tot imperiul roman, pentru a scrie istoria persecuțiunilor în cele 3 dint i veacuri. ¹⁾

Cuv ntul „biserică” pare  i el să indica o dată postconstantinian  pentru cultul

¹⁾ P. Allard, Histoire des pers cutions pendant les 2 premiers siècles, d'après les documents archéologiques. Paris 1885.

Acela i, Histoire des pers cutions du 3-e siècle, d'après les documents archéologiques. 2 vol. Paris 1887.

creștinesc mai respândit. În adevăr, creștinii primitivi aduceau jertfa eucaristică ori unde se puteau întruni, în camere subterane, în case particulare, sub cerul liber. Un asemenea loc se numia atunci: *ἐκκλησία*, adică: adunare. De aci derivatul: *église* (franc.), *chiesa* (ital.), *iglesia* (span.) ș. c. Cuvîntul „biserică“ vine înse de la „basilica“, care însemna o judecătorie; de abia când Constantin cel Mare cedase judecătoriile pentru serviciul divin creștinesc, se introduse vorba „basilica“ drept sinonimă pentru clădirea numită și ea „ecclesia“. De ôre ce acum în limba română derivatul de la „ecclesia“ este cu totul necunoscut încă din primele nôstre opere literare, putem bănui nu fără fundament, că cultul creștinesc a devenit de abia de la secolul al 4-lea încolo destul de respândit între strămoșii Românilor, când ei se puteau aduna nesuperați în nisce clădiri, pentru cari primiseră din imperiū cuvîntul „basilica“. ¹⁾

¹⁾ (‘a simplă notă este de a se aminti încă un pasagiū pentru vechimea stabilirii creștinismului în Dacia.

„Eruditul Le Quien . . . dă explicarea următoare: Niciforus Grigoras testatur, Messagetas qui trans

§. 3. Perioada gotică.

Sumarul: Istoricul năvălirii Goților în Dacia. Raporturile lor cu Daco-Românii. Locuințele Goților. Înceștinarea lor. Ulfila. Persecuțiunea creștinilor în Goția. S. Sava. S. Niceta. Cei 26 de martiri goți. Ortodoxia lor. Alungarea Goților peste Dunăre. Înriurirea lor pe creștinismul între coloniștii din Dacia Traiană. S. Niceta „Românul“. Martiri cu nume latine. Ulfila predica latinesce. Text din s. Epifanie. Examinarea acestor argumente.

De abia trecuse un veac, și prevederile lui Traian se adevăriră: popoul barbarilor se apropia de imperiul roman, și anume

Istrum habitabant, a Byzantinis vulgo Alanos appellari, qui jam olim christiani erant . . . ; sed in ejus textum mendam irrepsisse, ac pro Alanos legendum esse Vlachos, verosimillimum mihi quidem videtur. Aicia ni-se spune dar, că acești Alanii-Vlahii erau de mult toți creștini“ (Erbiceanu, Răspuns l. c., după textul din Tertulian, Nro 20).

La acestea ar fi de observat, că este vorbă de un eveniment petrecut în anul 1300. Atunci nise adevărații Alanii, înglobați ca și alte popoare în órdele tătăresci de la nordul mării Negre, se desfășură de Tătari și intrară în număr de 16000 în serviciul militar al Bizantinilor, în schimbul unui teren de colonizare la sudul Dunării (I. G. Stritter, Memoriae populorum etc. Petropoli 1779, vol. III, pag. 321). Că ei vor fi fost de mult creștini, e tot

despre părțile Daciei. Înaintașii acestor barbari, Goții, ajunseră la țărmurile mării Negre deja pe timpul lui Alexandru Sever (222—35) și neliniștiră Dacia prin incursiuni prădalnice. Acești Goți erau un popor german, care venise de lângă marea Baltică și se așezase acum în Rusia sudică, numindu-se după locuințele lor: Ostrogoți, cei pe lângă Don, și Visigoți, cei spre apus. Tribul dominant era cel al Greutungilor (Ostrogoți), al căror rege era și suveranul tuturor Goților. Gepiții, un neam înrudit, care și el se coborîse cu Goții, rămăseră la izvoarele Vistulei, prin Galiția, Boemia și Ungaria nordică. ¹⁾ Invasiunea cumplită împină pe Romani în momentele cele mai nefavorabile. Ocupați cu războiele orientale și

ce se poate mai ușor, căci fiind originari din părțile Crimeei, se știe, că acolo era un centru creștinesc destul de neîntrerupt, de la Goți și Cazari (încrăstinați de ss. Ciril și Metodiū) încoace. Le Quien greșese, cetind Vlahi în loc de Alani. Românii nu aveau de ce să emigreze, când se tot lățiau în țara lor sub conducerea lui Mircea Basarab (B. Petriceicu-Hasdeu, Negru-Vodă, în *Etymologicum Magnum*, București 1898, pag. CLXXV—CLXXXI).

¹⁾ Xenopol l. c pag. 328.

lupte pentru tron, ei nu puteau opune nici o rezistență energetică, și ast fel Visigoții trecură în curând chiar Dunărea, și devastară Mesia. În fine împăratul Deciu purcese în contra lor, dar peri în luptă la 251, ér barbarii se întórseră în țara lor încărcat cu prădi și numeroși prizonieri. Puțin după aceea, Visigoții cuceriră o mare parte din Bosforul Cimeric (malurile strîmtorii actuale de Cherci, lângă Crimeea), și puseră mâna pe o flotă, cu care imperiul era de parte de a se poté măsura. Atunci începură jăfuirile porturilor din jurul mării Negre, cu care prilej năvăliră și în părțile lăuntrice, de unde conduseră în țara lor de pe lacul Maeotis (marea Azovului) o mulțime de robi capadocieni. De abia terminaseră acéstă expedițiune, ei se și apucară să dea ultima lovitură provinciei Dacia. Pătrund înăuntru, resping cele 2 legiuni de garnisónă în partea sudică a Banatului, și se fac ast fel stăpânitori de fapt asupra Daciei deja pe timpul lui Galien. Zece ani mai târziu, împăratul Aurelian, vădënd neputința de a recuceri Dacia, și avënd nevoie de tóte trupele sale pentru a respinge pe barbari chiar din Italia,

renunță formal la provincia transdunărenă, o cedeză Visigoților ca unor federați, și retrage armata. Ast fel se perdu Dacia pentru imperiul roman. ¹⁾

Ce s'a întâmplat cu coloniștii lui Traian în acest restimp? Când legiunile nu mai erau în stare să garanteze proprietatea, cei avuți, de la cari Goții puteau răpi ceva, vor fi părăsit Dacia împreună sau chiar înaintea oștirilor. Dar grosul populațiunii, care n'avea să-și păstreze de cât viața, se retrase în munții Daciei. De sigur că n'a cugetat, cum-că sörtea îi menise acolo o existență de o mie de ani. Dar putea să-și ducă acolo traiul lui îndelungat, căci nenumărate sînt pe culmile Carpaților poienile potrivite și pentru plugărit și pentru pășunat, și călătorii se întrébă cu surprindere, dacă nu aū înaintea ochilor răriști făcute de mână omenescă. Cât pentru raportul acestei populațiuni cu noii stăpâni, este un fapt fundamental în istoria română, că Goții nu s'aū aședat nici odată pe teritoriul colonisațiunii romane, în Dacia Traiană. Ei n'aū putut

¹⁾ I. Aschbach, Geschichte der Westgoten, Frankfurt a. M. 1827, pag. 1—15.

ocupa nici măcar Muntenia, probabil nici Moldova de astăzi, pentru cuvîntul de tot simplu, ca aceste țări erau deja locuite, pe lângă alte popóre, mai ales de Daci ¹⁾ și Sarmati. ²⁾ adesea amintiți ca năvălitori, cu sau fără Goți, în provinciile romane. Visigoții, ce-i adevărat, își supuseseră óre-și cum tóte acele regiuni; de aceea ele sînt și numite cu un cuvînt: „Goția de peste Dunăre“, cu atît mai virtos, cã trebuia trecutã Dunărea, pentru ca cine-va sã ajungã în țara Goților. Dar locuințele lor se aratã cu unanimitate de tóte sirguințele istorice, ca fiind la nordul mării Negre, unde își aveau și flota. Pãrerea, ³⁾ cã Visigoții ar fi „ocupat“ Dacia Traianã și s'ar fi „stabilit“ într'însa, nu se póte susține sub nici un cuvînt. ⁴⁾

Vre-o 50 de ani dupã tractatul cu Aurelian, Visigoții pãstrarã legãmîntul fãcut. Înse pe la 320 ei servirã ca federați în armata lui Liciniu, rivalul lui Constantin cel

1) Onciul, Teoria l. c. pag. 181.

2) Xenopol l. c. pag. 202, 314, 316.

3) Erbiceanu, Ulfila l. c. pag. 298—9, 146 și passim 704—10, 762—3.

4) Xenopol l. c. pag. 280—1, 313, 317.

Mare. Acesta, eșind biruitor din lupta pentru tron, construesce un pod peste Dunăre, pe semne la Celei lângă Corabia de astăzi, și trimite pe fiul său Constantin în contra Visigoților. Barbarii eșiseră împotriva Romanilor din locuințele lor, și încingându-se o luptă în „țara Sarmaților“, ¹⁾ adecă unde-va prin România actuală, ei sint învinși (336) și siliți să reînnoască cu împăratul vechia federațiune. În urmă Goții rămaseră pururea credincioși casei lui Constantin, căci pe la 365 îi găsim în serviciul lui Procopiū, din aceea dinastie, în contra pretendentului Valens. Și de astă dată ei își atraseră un răsboiū din partea acestuia, între 367 și 369, în urma căruia se înfundară și în desbinări religioase. De aceea să părăsim de o cam dată politica și să considerăm prea interesanta viața religioasă a acestui popor, cât timp a stat în apropierea Daciei.

Creștinismul se respândise între ei mai cu samă prin captiviī lor capodocieni de pe la anul 258 și trebuie să fie făcut progrese însemnate, căci la conciliul ecumenic din

¹⁾ Xenopol l. c. pag. 314 după mai multe isvóre.

Nicea (325) găsim deja pe episcopul lor Teofil. Chiar și o eresie găsi, puțin timp după acest conciliu, teren de proselitism în tinăra Biserică. Un episcop Audius, un rigorist exagerat, care învăța antropomorfismul și ținea Pascile cu Ovrei, fusese exilat de către împăratul Constantin din Mesopotamia în „Sciția“, probabil unde-va prin Tauroscitia sau Chersonesul ¹⁾ tauric (Crimea). De acolo el pătrunse în interiorul Goției, unde câștigă atâți aderenți, în cât putu nu numai să înființeze cât-va mănăstiri, dar să-și și hirotonească nisce episcopi dintre Goți, cari împreună cu un Silvan, continuară opera eresiarhului după mórtea sa. ²⁾ Tocmai la timp priincios deșteptă decî Providența pe un bărbat născut chiar în Goția, pentru a pune stavilă periculóseii secte; acest bărbat a fost Ulfila. Născut la 318 a fost hirotont episcop și succesori ³⁾ al lui Teofil în 348. Ca Ulfila să fie fost Capadocian, este probabil; dar că

¹⁾ Erbiceanu, Ulfila I. c. pag. 299.

²⁾ S. Epiphani Constantiae in Cypro opera, tom. I, Parisiis 1632, pag. 808, 812, 827.

³⁾ Acta S. Nicetae, după Simeon Metafrastul, I. c. vol. CXV, col. 706—7, la 15 Sept.

s'a hirotonit la Constantinopole, este mai mult de cât improbabil. În timpul acela, scaunul episcopal de acolo, sufragan exarhului din Heraclea, încă nu avea vre-un ascendent, și cërta sângerósă între Paul și Macedoniũ, cari pe la 348 se goniau olaltă din episcopia Bizanțului, ¹⁾ nu era de natură a favorisa veleități ierarhice. De altmintelega scirea despre hirotonirea lui Ulfila se datoresce numai lui Philostorgius, care în singura pagină, cât vorbește despre acel bărbat, zice trei neadevăruri, și se bucură în genere de o credibilitate caracterisată de patriarcul Fotie: ²⁾ „Este un scriitor mincinos, care nu se abține de loc de fabule.“ Este înse cu neputință, ca Ulfila să fie fost hirotonit de cătră sf. Ioan Chrisostom, căci acesta s'a consacrat episcop din simplu preot la 398, pe când Ulfila murise deja de 10 ani. ³⁾

¹⁾ G. Hergenröther, Photius, 3 vol. Regensburg 1867—9, vol. I, pag. 11—12.

²⁾ Myriobiblion, ed. Migne, Patrol gr.-lat. vol. CIII, Paris 1860, col. 71.

³⁾ Hergenröther l. c. pag. 39; Erbiceanu, Ulfila, l. c. pag. 768.

Față cu aceste date, pasagiul următor ¹⁾ este în adevăr ciudat: „Sf. Ioan Chrisostom... ne spune, că el ar fi hirotonit pe Ulfila episcop al Goților.“ Tot ast fel și intercalarea ²⁾ parentesei în următorul text al sf. Chrisostom: „Mî-aŭ vestit mie monahii Marși-Goți, ... că Unilă (Ulfila), renumitul acel episcop, pe care l-am hirotonisit mai înainte, ... a răposat.“

În funcțiunea lui cea nouă, Ulfila a desvoltat zel extraordinar, judecând după activitatea lui desfășurată mai pe urmă la sudul Dunării. Din nefericire, păstorirea lui în Goția trebuia să fie curmată deja după 7 ani.

Pe atunci era capul Visigoților, sub titlul de „jude“ Athanarich. Acesta temându-se ca noua credință să nu apropie pe poporul său de Romani, hotări să persecute pe creștini. După ce mulți găsiră ast fel martirul, Ulfila părăsi țara cu o cétă numerosă de credincioși, cari fură colonisați de împăratul Constanțiu la piciorile Balcanilor,

¹⁾ Erbiceanu, Ulfila l. c. pag. 708.

²⁾ Erbiceanu, Ulfila l. c. pag. 141. Același, Răspuns l. c. Nro 22.

lângă Nicopole (apropo de Tîrnova actuală). Acestea s'au întîmplat în anul 355. ¹⁾ De acum încolo, Ulfila era nevoit să guverneze din depărtare turma sa din Goția, și evenimentele următoare dovedesc, că și-a împlinit și această anevoioasă datorie.

Pare că de atunci s'a astîmpărat prigonirea, cel puțin a creștinilor de rînd. Între anii 367 și 369 cade înse războiul cu Valens, în urma căruia Athanarich, de sigur din motive politice, începu a doua persecuție mai cumplită. Cercetași domnesci cutreerau satele căutând pe creștini în toate modurile, prezentând omenilor cărnuri jertfite idolilor, sau propunându-le a se închina unei statue duse pe o trăsură, sau în fine punând pe frunțași să jure, că în localitatea lor nu se găsesc creștini. În de obște se urmăriau numai cei cu avere sau influință, ér pedépsa comună era exiliul. ²⁾ Ast fel se goniră Audianii, după mórtea episcopului lor Silvan, ³⁾

¹⁾ G. Waitz, Über das Leben u. die Lehre des Ulfila, Hannover 1840, pag. 36-8, 40.

²⁾ Actele s. Sava, în „Acta Sanctorum“, vol. XI, Paris 1865, pag. 87—9, pe 12 Aprilie.

³⁾ S. Epifaniu l. c. pag. 8-8.

dar și mulți ortodoxi căutară un refugiu în imperiū, pe semne la frații lor de la Balcani.¹⁾ Nu lipsi înse nici în această tinără Biserică gloria martiriului. Atunci, la 12 Aprilie 372, muri s. Sava, mai întâiū desprețuit și gonit ca un om de rind, apoi înse maltratată și înecat în riul „Musaeus“. ²⁾ Este de observat, că dacă mineile moderne dau acestui sfânt epitetul³⁾ de „stratilat“, adecă comandant militar, atunci acēsta se basēză pe o confundare, ce nu se face în mineile vechi; bună ôre cele ale împēratului Vasile Porfirogenitul deosebesc fôrte lămurit doi sfinți Goți martiri Sava, unul sub Valentinian (372) la 15 Aprilie, înecat în Goția, altul, „stratilat“ sub Aurelian (270—5), decapitat în 25 Aprilie la Roma. ⁴⁾ Alt martir este s. Niceta, un bărbat cu multă vađă între compatrioții lui, și instruit în credință încă de la episcopul Teofil, decī un bătrân venerabil. De ôre ce continua să propage evangelia în ciuda tuturor amenințărilor, fu luat

1) Waitz l. c. după s. Hieronim, pag. 39.

2) Actele citate.

3) Tot ast fel Erbiceanu, Răspuns l. c. Nro 21.

4) Mineiul prezis l. c. col. 403—4 și 423—4.

în mijlocul unei predici, și nevoind să abjure credința, fu bătut și aruncat în foc. ¹⁾ Și acest sfânt se confundă ²⁾ adesea cu un altul: „Nichita Romanul“, zis și Românul în cărțile noastre ritualistice. Martirologiul latin zice, că a fost: Dacorum episcopis, și adaugă: eodem die sancti Nicetae Gothi, qui ab Athanarico . . . jussus est in igne comburi.“ Tóte martirologiile latine deosebesc doi ss. Niceta: unul, episcop de Romantiana în Dacia Aureliană, mort după 401 și prăsnuit la 7 Ianuarie; ³⁾ ér altul, Niceta Gotul, martir în Goția pe la 372. ⁴⁾ În fine se mai amintesc 2 preoți și 24 de creștini, cari surprinși la oficiul divin într'un cort, ce le servia de biserică, au fost arși cu cort cu tot din ordinul unui principe Vingurich. Ei se prăsnuesc la 26 Martie. ⁵⁾

¹⁾ Actele s. Niceta la Simeon Metafrastul l. c. vol. CXV, col. 703—12, pe 15 Sept.

²⁾ Erbiceanu, Răspuns l. c. Nro 21.

³⁾ Biografia lui pe larg în Acte Sanctorum, vol. I, pag. 365—8, pe 7 Ianuarie. Cfr. cu vol. XXV, Paris 1867, pag. 209, pe 22 Iunie.

⁴⁾ Acta Sanctorum, vol. XXXXV, Paris 1868, pag. 38—40, pe 15 Septembre.

⁵⁾ Acta Sanctorum, vol. IX, Paris 1865, pag. 617; Mineiul împ. Vasile l. c. col. 367—8.

Din punct de vedere teologic este important, dar ușor, a stabili, dacă acești martiri au fost ortodoxi, Ariani sau Audiani. În adevăr s. Augustin și s. Ambrosie, amândoi contemporani cu acei martiri, îi numesc ortodoxi, ¹⁾ și cultul străvechi acordat lor de Biserică poate fi o garanță îndestulătoare pentru ortodoxia lor. Cât pentru Ulfila, este mai verisimil a admite cu Sozomen, ²⁾ că a fost pervertit la anul 360, cu prilejul unui sinedriu, în care Macedoniu, episcopul Arian al Constantinopolii, a fost depus pentru a face loc lui Eudoxiu, tot Arian. ³⁾ Pentru a explica deci arianismul între Goți, părerea mai probabilă este cea a lui Waitz, ⁴⁾ cum că grosul poporului s'a convertit de abia după trecerea Dunării, și anume la creștinismul Arian sub îmboldirea împăratului Valens, și predicarea lui Ulfila.

Frământările interne între Goți nu puteau de cât să favorizeze neînțelegerile obișnuite între capi triburilor germane de pe

¹⁾ Waitz l. c. pag. 44.

²⁾ Erbiceanu, Ulfila l. c. pag. 133.

³⁾ Hergenröther l. c. pag. 13—4.

⁴⁾ l. c. pag. 44.

atunci. Nu este deci de mirat, că un óre care Fritigern să fie adunat în jurul său pe cei prigoniti și nemulțumiti, provocând ast fel un răsboi civil cu Athanarich. Acesta rămânând învingător, Fritigern trecu Dunărea cu partizanii săi, și căpătă și el, pe semne prin mijlocirea lui Ulfila, pământuri în Tracia. Cât pentru Athanarich, el nu mai avu timpul să-și reguleze noua situațiune: în 375 îl ajunse potopul Hunilor. În zădar încercă să reziste în dosul unui val, ce-l ridicase între lacul Brateș și Siret; gonit de acolo, se îndreaptă spre munți. Aci înse dete peste Sarmați, și de abia după ce-i respinse, putu scăpa de o cam dată în „Caucaland“, rămânând ca în anul următor să trecă și dînsul în imperiū. ¹⁾

După ce s'a descris ast fel, în trăsăturile principale, sórtea Visigoților de pe nordul mării Negre, cată să se pună întrebarea: au avut ei o înfrurire religiósă asupra coloniștilor Daciei Traiane?

¹⁾ Xenopol l. c. pag. 316; Waitz l. c. pag. 38 și uu. pentru încercarea, de a concorda anahro-rismeles sorginților istorice pentru acest timp incurcat.

S'a vădut, că Goții n'au ocupat Dacia Traiană și nu s'au așezat într'insa. Acésta este incontestabil. Că Goții să fie fost cel puțin în Muntenia, n'ar fi serios a căuta un argument în etimologia „Buzeu” pentru „Musaeus”, riul, în care a fost înecat s. Sava. Acéstă cetire este cel mult o conjetură, care nu demonștră nimic; nu fără drept observa înse Onciul: ¹⁾ „Despre Buzeu se susține, că s'a modificat din vechiul „Musaeus” prin trecerea lui m în b; dar asemenea fenomen fonologie nu se află în istoria limbei noastre.” Ar rămâne deci două argumente:

1. Se constată în mod pozitiv o înrîurire a Goților pe creștinismul între Români, căci

a) S. Niceta se zice „și Românu în cărțile noastre ritualistice.” ²⁾ Va fi fost deci Român.

b) Și dintre martirii Goți mulți au nume latinesci. „Pentru ca cetitorul să se convingă singur despre adevărul, că marea maioritate a martirilor erau dintre vechii

¹⁾ Teoria l. c. pag. 182.

²⁾ Erbiceanu, Răspuns l. c. Nro 21.

coloniști ai Daciei Traiane, și numai puțină dintre Goți, deși toți trec sub numirea comună de martiri Goți, dau aici o mică listă ce arată originea numelor martirilor.“ Urméză peste 100 de nume latine, apoi câte-va grecesci și barbare. ¹⁾

c) Ulfila și-a respândit predica sa în limbile grécă, latină și gotă.“ ²⁾ Pentru cine în limba latină, dacă nu pentru coloniștii romani?

d) „Epifanie ne spune: Din Goția aũ fost alungați cei mai mulți (Audiani), nu numai ei, ci și creștinii nostri de acolo . . . *ἡμέτεροι ἐξεί Χριστιανοί* . . . Cine să fie . . . acei creștini din Dacia Traiană, pe cari Epifanie, aprópe contimporan, îi numesce creștinii nostri de acolo? Óre nu trebuie să înțelegem, că în Dacia era o Biserică creștină, compusă numai din localnici, și cunoscută părinților Bisericii?“ . . . ³⁾

2. De altmintrelea, între Goți și locuitorii Daciei Traiane era destul contact,

¹⁾ Erbiceanu, Ulfila l. c. pag. 765; Cfr. Același, Răspuns Nro 22.

²⁾ Erbiceanu, Răspuns l. c. Nro 22.

³⁾ Erbiceanu, Răspuns l. c. Nro 21.

pentru ca creștinismul să se pótă propaga și peste munți; căci având Goții episcopi și martiri, îi vor fi având și coloniștii romani din antica provincie.

La aceste argumente se pot opune următoarele considerațiuni:

1. La a) S. Niceta este zis „și Românul în cărțile nóstre ritualistice.“ În care cărți ritualistice? Apostolul și Orologiul, editate de s. Sinod în Bucuresci la 1888, resp. 1892 nu sciú nimic despre un s. Nichita Roman sau Român. Tot așa de puțin sinaxarul din Liturgia și Aghiatar, aceleași edițiuni, ambele 1895. Nu mai mult Apostolul și Orologiul din Blaș, 1879 și 1869. În mineie, edițiunea s. Sinod, vol. Septembre, Bucuresci 1891, la biografia sfântului (pag. 209), autorul — fórte recent — vorbește despre „România“, în care s'ar fi aflat martirul, dar ca el să fie fost Român, despre una ca aceea nu scie nimic; mult mai puțin încă îl numesc ast fel nume-rósele cântări vechi, cu care este cinstit acest sfânt în același minei, pag. 200—9. În care cărți rituale deci?

Urmând cercetările până în timpuri
mai vechi, nu găsim epitetul „Român“ la
s. Niceta nici în Prológele (1682—6) mitro-
politului Moldovei Dosotei, nici în Viețile
Sfinților din mân. Némțul (1807). Dacă
deci s. martir Niceta se numește unde-va
Roman sau Român, acesta, ca și „stratiatul“
la s. Sava din Goția, provine dintr'o remi-
niscentă greșită a unor literați, cari cetiseră
óre când despre Niceta, episcopul Româ-
tianeii, póte un Roman' și aú dat celui alalt
Niceta, unui Got, singurul în sinaxarul lor,
calificația de Roman și Român. Așa ceva
se găsește înse numai în cărți cu totul ne-
rituale, că bună óre în „Carte de rugăciuni
întocmită în al 33-lea an al domniei M. S.
Carol I. cu binecuvântarea s. Sinod.“ Bucu-
resci 1899.

La b) Pentru a evita o înțelegere
greșită a pasagiului citat, este necesar a
observa, că în acea listă se cuprind ¹⁾
martiri din tot jurul Daciei. Din Goția
cunóscem numai 28 de martiri, dintre cari
aú nume latinesci: Constans, Anna, Animaux,

¹⁾ Ebriceanu, Ulfila l. c. pag. 766.

Mamyca(?), Sylas(?), Virco(?). Aceste nume se explică prin prezența captivilor făcuți de Goți la sudul Dunării, și nimic nu silesce a le atribui coloniștilor din Dacia Traiană.

La c) Dacă Ulfila a predicat latinesce, acesta nu însemnă, că el nu s'ar fi putut adresa alt cui-va în această limbă, de cât autohtonilor romani. Goții aduseseră, ca d. e. în 251, cu dinșii numeroși prizonieri, de la sudul Dunării cari erau fără îndoială Romani. Apoi din cuvintele lui Aüxentiü ¹⁾: „Patruzeci de ani înflorind în episcopat, predica cu har apostolic în limbile grécă, latină și gotică“, se vede, că autorul are în vedere tot timpul păstoririi sale, care era de 33 de ani la pólele Carpaților, și numai de 7 ani în Goția. Este chiar îndoios, dacă acel text se referă la stânga Dunării.

La d) În „Ulfila“ ²⁾, dl Erbicianu interpretă textul s. Epifanie ast fel: „Mulți și dintre octodoxi au suferit martirul, pe lângă ereticii Audieni, cari au fost atunci nimiciti și alungați — *Kai γάρ ἀπὸ τῆς Γοτθίας*

¹⁾ Waitz l. c. pag. 19.

²⁾ l. c. pag. 707 8.

ἐδίαχθησαν οἱ πλείους οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐξεῖ χριστιανοί“. Acésta interpretare este mai naturală, de cât a face pe s. Epifanie să arete prin „aī nostri creștini“ pe cei „localnici“. Este óre cu putință, că s. Epifanie, un episcop grecesc din insula Cipru, să înțelegă prin cuvintele „aī nostri“ pe nisce coloniștii romani din Dacia Traiană? De sigur, bunul simț apróbă interpretarea făcută în „Ulfila“.

2. Argumentul din contact sau vecinătate ar fi același, care s'a indicat și la nr. 3 din perióda dominațiunii romane. Cum s'a zis deja acolo, el va fi discutat în § următor. În orī ce cas acest argument este problematic pentru perióda gotică, căci étă ce zice Xenopol¹⁾: „Chiar dacă Goții aū venit în atingere cu Daco-Romaniī, acésta fu tot de una dușmănescă și trecétóre, ca aceea în care intră cel prădat cu hoțul, care il pradă. Apoi așa nu se stabilesc înriuriri între popóre“. În acésta privință este caracteristică împrejurarea, că unicul cuvint, ce ne-a rămas de la Goți, este cel luat de pe numele lor: „hoț“.

¹⁾ I. c. pag. 319.

Din cele expuse se vede deci, că cu tot avântul luat de creștinism între Goți, o înrîurire asupra coloniștilor români nu se poate constata și nu este probabilă. Tot așa de puțin se găsesc date pozitive despre existența religiei creștine în Dacia Traiană în timpul dominațiunii gotice.

§. 4. Perioda slavă.

Sumarul: Hunii, Gepiții, Avarii. Slavi. Rolul lor în formarea naționalității române. Examinarea argumentului pentru creștinismul în Dacia Traiană din contactul cu Biserica din prejur. Novela a 11-a a lui Iustinian.

După cum s'a vădit, Hunii au alungat în anul 375 pe Goți peste Dunăre și au luat în stăpânire Dacia Traiană. Au trecut însă peste dînsa ca un uragan, și s'au dus să cucerească alte țări mai mănóse de cât plaiurile locuite de străbunii Românilor. Pe la 453 imperiul hunic se descompune, și Gepiții, deja cunoscuți ca de același ným cu Goți, își supun Dacia Traiană. Nicî ei nu s'au așezat între coloniștii lui Traian, și „chiar dacă ar fi dat peste Români, în incursiunile lor în Transilvania și munții

Banatului, această atingere era dușmănească¹⁾. La 566 Gepizii sînt aprópe nimiciți, și Dacia Traiană cade pe mîna unor barbari îngrozitori, de ním hunic, Avarii, cari țin popóarele supuse lor sub un jug fórte greú; dar cu atát mai puțin aú putut să se amestece cu ele. Numai o singurá ginte, dintre toți barbarii, a venit în contact intim cu Romanii din Carpați, contribuind ast fel la formarea naționalității lor; această ginte erau Slavii. Era destinul tuturor Romanilor, amenințați cu stingere din cauza păgânismului lor rafinat, ca ei să fie regenerați prin popóarele barbare. La Romanii apusení, acest rol l-aú jucat Germanii, la cei răsáriteni, Slavii.²⁾ Dupá cum buná óre Francii aú făcut din Galo-Romani pe Francesi, ast fel Slavii aú făcut din Daco-Romani pe Români. De sigur Germanii aú fost desnaționalizați și absorbiți de Galo-Romani, nu mai puțin de cât Slavii în superioritatea numerică saú etnică a Daco-Romanilor; cu tóte acestea, acei barbari aú fost un element hotărítor în alcătuirea națiunilor neolatine. În acest sens

¹⁾ Xenopol l. c pag, 332.

²⁾ Xenopol l. c. 360.

R. Rosetti, ¹⁾ după ce a dezvoltat rolul femeii române în acest contact intim cu Slavii, zice: „Elementul roman în regiunea muntosă dintre Olt și Tisa, format din rămășițele coloniei Traiane, rămasă în stânga Dunării după părăsirea Daciei de Aurelian, n'a putut de cât să grăbescă acest proces de desnaționalizare (a Slavilor) și să contribuie la contopirea elementelor slave și romane în formațiunea etnică nouă: Români”.

Cete de Slavii, sau mai exact, de Slovenii veniseră foarte de timpuriu la pólele resăritene ale Carpaților. Tabula Peutingeriană, de la sfârșitul secolului al 3-lea, îi aședă deja, sub numele de Veneți, pe la gurile Dunării și până la nordul Carpaților. Este probabil, ca ei să fie urmat curentului creat de Goții, cărora erau supuși, aședându-se în văile roditore din Moldova. Când însă veniră Hunii cei cumpliți, ei o rupseră la fugă în munți și se întinseră asupra întregii Dacii Traiane, „nu ca năvălitori, ci ca fugari ei înșiși înaintea unei năvăliri, căutând nu

¹⁾ Invasiunile Slavilor în peninsula balcanică, în „Revista nouă“ an II, Bucuresci 1889, pag. 346.

pradă, ci mântuire. . . . Caracterul cu totul deosebit al năvălirii slavone, care făcea din némurile ei nisce tovarăși în nenorocire ai némului românesc, explică relațiile mai intime, în cari dînșii intrară cu poporația daco-romană¹⁾

Aceste relații mai intime s'aună manifestat, cum s'a zis, în formațiunea etnică a națiunii române; dar că nu s'a întins până la o înriurire creștină, este evident, căci Sloyenii erau păgâni. Situațiunea creștinismului în Dacia Traiană se va pute deci cunósce numai din sciri independente de Slavi, până în secolul al 7-lea. Din neferire, există o singură veste în acéstă privință; ea permite însă a concluda în mod decisiv că creștinismul în Dacia Traiană, chiar și, acum încă, era cu mult pre restrins, încât ar fi putut forma o biserică stabilită și organizată, și că de acea convertirea totală a Românilor trebuie așezată pe mai târziu. Până a nu face acéstă desvoltare, de altmintrelea cunoscută, ar fi aici locul nimerit de a considera un argument formulat de dl

¹⁾ Xenopol l. c. pag. 361—2.

Erbiceanu în toate scrierile sale, pentru a dovedi vechimea creștinismului între Români. Acest argument, indicat deja în §§ 2 și 3, s'ar putea repeta ast fel:

În jurul Daciei Traiane, în Mesia, în Daciile Aureliane, în Sciția minoră, în Goția, în Panonia, aflăm foarte de timpuriu Biserici constituite, episcopi, martiri. Ast fel, până în secolul al 7-lea, găsim în țările citate vre-o 24 de episcopi sub mai mulți mitropoliți, apoi vre-o 160 de martiri, dintre cari 87 la Tomis (Anadolchioi—Constanța); în fine aflăm aici și o viață creștină foarte dezvoltată, ca bună oră celebrul concil regional din Sardica (343). În asemenea împrejurări trebuie admis, că exista și o Biserică în Dacia Traiană, dar că a rămas necunoscută din cauza cotorpirii barbarilor.

Acest argument are neajunsul, că se poate întorce pentru a dovedi tocmai contrarul. Cu totă migrațiunea popórelor, contactul între ambele maluri dunărene, întrerupt din când în când pentru un moment, a trebuit să fie în de obște foarte viu prin Oltenia, după cum o recunoșce și dl Erbi-

ceanu; ¹⁾ alt fel nu se p^ote esplica unitatea etnică și limbistică a Românilor, a Armânilor și a Rumerilor. Cum vine atunci, că scriitorii bisericesci, cari amintesc atâtea date statistice și evenimente religi^ose din sudul Dunării, să tacă cu desevirșire despre creștinii de la nord.? Și, să se noteze, o eventuală Biserică de aici trebuia să fle amintită, caci avea nevoe de episcopi, dependenți de vre-o mitropolie și arhiepiscopie din imperi^u. D^oră nu e cu putință a sustine, ca o nație într^ogă creștină să p^otă viețui fără episcopi. Se obi^ecteză cotropirea Barbarilor. Se uită însă că tocmai „provinciile transdunărene au fost tot dea una obi^ectul de căpetenie al năvălirilor lor“. ²⁾ Plăieșii din Dacia Traiană erau cu mult mai puțin hântuiți de incursiuni barbare, de cât locuitorii din drepta Dunării. Tăcerea absolută, în timp de secolⁱ, despre creștinismul în Dacia Traiană nu admite altă esplicație de cât aceea, că vor fi fost creștini între coloniștii ei, dar că nu erau

¹⁾ Respons I. c. Nr. 20.

²⁾ Xenopol I. c. pag. 286.

destul de numeroși pentru a forma o Biserică stabilită și organizată.

Raționamentul acesta se confirmă în mod apodictic prin cunoscutele novele ale lui Iustinian. Se scie, că acest împărat a ridicat episcopia locului său natal, Tauresium, la rangul de arhiepiscopie, sub numele dat noului oraș de: Prima Iustiniana (apropo de Procoplie de azi în Serbia). I s'au supus, prin novela a 11-a, ca episcopii sufragane, cele din Dacia ripensă și mediterană, Mesia întâia (apusenă), Dardania, Praevalis, Macedonia a doua, și o parte din Panonia a doua. Și Dacia Traiană? Neexistând o arhiepiscopie mai apropiată de dînsa, ea trebuia să fie supusă Primei Iustiniane, cu atât mai virtos, că împăratul menționează în acea novelă și posesiunile sale la Dunăre pe malul stîng (o cetate și două forturi), ca un motiv mai mult pentru a muta prefectura din Tesalonica în patria lui. Din faptul, că Iustinian tace despre Dacia Traiană, rezultă apriat, că aici nu erau episcopii și nu puteau fi episcopi, cu alte cuvinte, că creștinismul acolo încă nu era generalizat și stabilit.

§. 5. Perioada română.

Sumarul: Slaviî ocupă sudul Dunării și silesc pe Romaniî de acolo să trecă în parte în Dacia Traiană. Argumente pentru această admigrare. Influența ei asupra creștinismului la Români. Prisonierii făcuți în imperiū de Bulgari propagă și ei evangelia la nordul Dunării.

Secolul al 7-lea găsesce pe coloniștii lui Traian sub stăpânirea Avarilor. De pe virful Carpaților, Româniî vedeau petrecându-se la Dunăre un eveniment de importanță capitală și pentru dânșii. Anume, încă din timpul Gepișilor, Slavii se revărsaseră în glóte tot mai numeroase peste câmpiile României de astăzi, și de acolo peste Dunăre, resboindu-se necurmat cu Bizantini; ér acum, pe la 602, mulțimea lor devenise atât de mare, în cât se puseră de ocupară tot sudul Dunării, de la marea Adriatică până la cea Négră, unde se și așezară în mod definitiv. Prin această colonizare înse, restul populațiunii romane de acolo, strimtorată și póte chiar alungată, a trebuit să caute adăpost parte în munții peninsulei, parte la conaționaliilor lor din Dacia Traiană. Admigrarea s'a întâmplat prin Oltenia, și ea a fost póte fac-

torul hotărîtor, pentru care coloniștii lui Traian, întăriți numeric și etnic, și respândiți în urmă între Tisa, Dunăre și Nistru, sînt astăzi un popor latin și nu slav.

Diferite sînt argumentele, prin cari istoria profană probază admigrarea din ces-tiune; fie destul a indica aici disparițiunea aprópe totală a imbelșugatului element roman de la sudul Dunării; apoi nenumărații captivi romani, aduși mai înainte de Slavi în multe rînduri la stînga Dunării, echivaléză cu o adevărată admigrare. ¹⁾ Că acest eveniment a avut și înriurire asupra creștinișmului în Dacia Traiană, pentru acesta avem două indicii:

În viața s. Dumitru din Tesalonica, scrisă pe la începutul secolului al 9-lea, se istorisesc, că Selaviniî (Slaviî) cu Avariî au devastat tot sudul Dunării, ducênd apoi tótă populațiunea captivă peste riî, în partea Sirmiului. Acolo fiind aședați, și „ameste-cându-se cu Bulgariî. Avariî și cu cei alaltî págâni,” crescură într'un „popor fórte numeros și mare,” și „prin credința ortodoxă

¹⁾ Rosetti l. c. pag. 339—40.



și sfântul botez, s'a înmulțit neamul creștin.“ După vre-o 60 de ani, pe la 680, acel popor „roman“ s'a resculat împotriva Avarilor sub Bulgarul Cuber și captivii se întorseră înapoi în țara lor. Este învederat, că numai captivii aceia singuri n'aū putut fi acel popor „roman“ foarte numeros și mare, care s'a resculat în contra Avarilor; trebuie deci să înțelegem sub acel nume colectiv și pe locuitorii autohtoni, pe Români din Dacia Traiană. Acastă interpretatie se impune cu atât mai virtos, cu cât originalul întrebunțeză cuvintul *αἰχμαλωτοι*, care însemneză de o potrivă *Captive* și *subjugat*. De aici înse contactul nemijlocit între captivi și indigeni este vedit, și propagarea creștinismului, atât de accentuată de biograful anonim, a trebuit să se facă și între Români. ¹⁾

Un alt indiciu, cum-că creștinismul a fost stabilit printr'o admigrațiune romană din sudul Dunării, îl găsim în tradiția muntenească din cea mai veche cronică anonimă. După ce se intituleză: *Istoria Țării Româ-*

¹⁾ Onciul, *Originile* l. c. pag. 12 - 3, 120 2.

nesci, „de când aŭ descălecat pravoslavnicii creștini,” ea istorisesc întâia descălecare pornită de la sudul Dunării în Oltenia, sub dinastia basarabă, la începutul secolului al 7-lea. Un asemenea titlu nu pôte avé alt rost, de cât să reflecteze „amintirea, că de odată cu admigrarea română de miază-zi de Dunăre, s'a introdus și creștinismul român în țările nôstre.“ ¹⁾

Orî și ce s'ar ținé înse despre aceste indicii, generalizarea creștinismului în Dacia Traiană cată să se fi început în acest timp, pe la începutul secolului al 7-lea, de ôre ce după cele expuse trebuie admis, că până atunci nu exista o Biserică română stabilită, dar că trebuia neapărat să fie fost stabilită de Romani. Mai târziŭ, pe la 812, avem érá-și o veste despre propagarea creștinismului la nordul Dunării, în România de astăzi, și anume prin mai mulți episcopi, preoți și creștini, prinși de principele bulgar Crum în imperiul bizantin, și aduși peste Dunăre, unde convertiră pe mulți dintre Bulgari la credința ortodoxă, și „aruncară

¹⁾ Ibid. pag. 119.

semînța invățăturii creștinescî prin Bulgaria“ — de la stînga Dunării. Cu această din urmă evangelizare, care a costat și mórtea martiriului la 4 episcopi și o mulțime de creștini, opera creștinisării Românilor se póte considera ca desevirșită. ¹⁾ Când mai în urmă, după 885, națiunea bulgărească primi credința în Christos sub formă slavonă, atunci Româniî erau deja convertiți în totalitate de predicatori romani, și de aceea n'aũ avut nevoie să mai primescă de la Biserica bulgară o terminologie slavă pentru elementele fundamentale ale creștinismului.

II. Țerarhia la Români.

Schisma Bisericii răsăritene de cea apusană își are sorgintea la Constantinopole. Patriarhii bizantini Fotie (867) și Cerularie (1054) acuseră Biserica Romei de inovațiuni și rupseră cu apusul ori ce legătură. Cei alalți trei patriarhî din răsărit își per-

¹⁾ Xenopol l. c. pag. 397. Minefele imp. V. Porfirog. l. c. col. 275—8, la 22 Ian. G. Cedreni Compend. historiarum, ed. Migne, vol. CXXI, Paris 1894, col. 1071.

duseră de mult independența față cu con-
fratele lor din capitala imperiului; sub juris-
dicțiunea acestuia căduseră și țările slave
din Europa în nisce vremi bine cunoscute
în istorie. Ast fel schisma tuturor acestor
Biserici își găsește explicația sa naturală.
Cum vine înse Biserica română să fie și ea
cuprinsă în această despărțire? Muntenia
s'a supus patriarhului bizantin de abia în
anul 1359 sub Alexandru Basarab, ér Mol-
dova în 1401 sub Alexandru cel Bun. ¹⁾
Existența schismeii este înse constatată în
România deja în anul 1234. ²⁾ Trebuie
decî, ca țara să fie fost și înainte pentru un
timp ore care în raport de supunere cu
patriarchia schismatică, și tocmai cercetarea
acestei împrejurări depinde de studiul ierar-
hieii de la începuturile Bisericii române.
Este vorbă de o cestiune curat istorică, ce
n'are a face cu eventualitatea unei uniri.
În adevăr, dacă Christos s'a rugat „nu
numai pentru aceștia (apostolii), ci și pentru
cei ce vor crede în mine prin cuvintul lor,
ca toți să fie una“ (Ión XVII, 20—21),

¹⁾ Xenopol l. c. vol. II, pag. 236--41.

²⁾ Idem, vol. I, pag. 554.

dacă el a prorocit, ca „va fi o turmă și un păstor“ (Ión X, 16) — Mântuitorul n'a deschis pe nici un creștin, nici măcar pe supușii patriarchiei grecesci. De acea considerațiunile relative la unitatea Bisericii sînt cu totul altele, de cât nisce simple cercetări istorice asupra jurisdicțiunilor archiepiscopale sau patriarhale. ¹⁾

§. I. Perioada primitivă.

Sumarul: Relațiunile mitropolitane. Archiepiscopia pentru Dacia Traiană. Peripețiile acestei archiepiscopii. Ierarhia pe timpul Goților. Relațiunile patriarhale. Patriarhia pentru Dacia Traiană. Canonul al 28-lea din conciliul ecumenic de la Calcedon. Novelele Iustiniane. Edictul lui Leone Isauricul.

Originea subordinațiunilor mitropolitane este necunoscută în cele mai multe cazuri. Dacă o episcopie trimitea misionari într-o regiune păgână, atunci această regiune devenia supusă jurisdicțiunii sale, și când cu timpul se înființa acolo un scaun episcopesc, acesta rămânea sufragan față cu acela al Bisericii mame, devenită ast fel mitropolitană. Ar

¹⁾ Cfr. în cestiune: Erbiceanu, Răspuns l. c. Nro 19.

însemna se consideri Dacia din alte principii, de cât restul lumii, dacă nu se admite, că și aici au fost trimiși predicatori ai evangheliei. Din care diecesă au venit ei? Étă o întrebare, ce nu găsesce răspuns în sorgințile istorice existente. Dacă înse judecăm, că acești predicatori vor fi fost de acolo, de unde era și grosul cel-mare al coloniștilor — și această judecată este cu totul plausibilă, — atunci putem zice, că clerul acela a venit de unde-va din Iliric. În adevăr, Traian a adus un contingent covârșitor de Romani în Dacia, și de ore ce îndeletnicirea de căpetenie în noua provincie avé să fie exploatarea minelor, muntenii Dalmației erau reprezentați într'o proporție însemnată. ¹⁾ De altmintrelea, jur împrejurul Daciei episcopiile erau din partea imperiului numit Iliric, și este natural, că din aceste diecese mărginașe romane să se fie trimis predicatori. Episcopie înse nu se va fi instituit nici odată în Dacia, căci despre asemenea cas ne-ar fi rămas veste împreună cu numele mitropoliei mume a

¹⁾ Xenopol l. c. vol. 1, pag. 196, 240.

Daciei, care ast fel este cu totul necunoscută. Acéastă împrejurare este un indiciu mai mult pentru a admite, că creștinii în Dacia Traiană n'aũ fost atât de numeroși, ca se fi fost de lipsă crearea unei diecese proprii. ¹⁾

Când o mitropolie ajungea la atâta desvoltare, în cât avea mai multe mitropolii sufragane, atunci ea lua numele de arhiepiscopie, prînat saũ exarhat. Asemenea exarhate găsim de timpuriũ trei la resărit. Heraclea, Efesul și Cesarea Capadociei, aprópe cu aceea-și circumscripție, ca trei din diecesele civile ale prefecturii Orientului, Tracia, Asia și Pontul. ²⁾ În Ilirie, arhiepiscopatul era în capitala prefecturii, Sirmium (azi Mitrovița în Sêrbia), și cu tóte că acest scaun n'a avut vre-odată o însemnătate deosebită în Biserică, totuși, fiind fórt aprópe de Dacia Traiană colonisată,

¹⁾ Afîrmarea, ce se cetesce alocuria, cum-că episcopia Milcoviei ar fi fundată de s. Niceta, episcopul Romațianei pe la anul 400, nu se sprijinesce pe nici o sorginte istorică.

²⁾ I. Hergenróther, Handbuch d. allgem. Kirchengeschichte, Freiburg i. B. 1884—6, vol. I, pag. 558.

este probabil, că până la distrugerea prin Huni. pe la 460, el să fie avut în dependență mitropolia mumă, care administra Dacia.

În 379 împărații Grațian și Teodosiū I-ul își împărțiră provisoriiū imperiul; atunci provinciile apusene ale Iliricului, între cari erau și cele două Panonii. se alipiră cătră prefectura Italiei, din care formară diecesa civilă a Iliricului apusan cu capitala Sirmiū; provinciile resăritene, între cari și Dacia ripensă, cea mediterană și Mesia superiōră (apusénă), se alipiră la imperiul de resărit ca o provincie proprie a Iliricului oriental, cu capitala Tesalonica. ¹⁾ Cât pentru Mesia inferiōră (resăriténă) și Sciția minoră (Do-

¹⁾ Dacă se cetesce în novela a 11-a a lui Iustinian, că acest oraș a devenit capitala Iliricului de abia după distrugerea Sirmiului de Huni (460), acesta se datoresce redacțiunii adesea meșteșugite a lui Tribonian, care caută aici să deducă jurisdicțiunea bisericăscă din autoritatea civilă; că Tesalonica era încă de mai înainte capitala prefecturii, o zice contimporanul Teodoret în istoria sa bisericăscă. V. Le Quien, Oriens christianus, Paris 1740 vol. II, pag. 4.

brogea), ele se țineaă încă de sub Dioclețian de diecesa civilă Tracia. ³⁾

Malul dunărean, de dincolo de Tisa și până în marea Négră, se ținea decî de trei prefecturi, Italia, Iliricul, Orientul, ér arhiepiscopii cei mai apropiați erau cei din Sirmiu, Tesalonica și Heraclea (lângă Bizanț). De care din trei se ținea Dacia Traiană? — Mesia resăritenă și Sciția minoră se găsesc sub papa Inocenție I-ul (412) ca nefind supuse exarhului din Tesalonica; în orî ce cas ele n'au căduț îndată cu dispozițiunea lui Dioclețian sub jurisdicțiua arhiepiscopului din Heraclea, fiind că martirii de sub Licmiu (319) din acele provincii sînt cuñoscuți numai apusului. ⁴⁾ Sirmiu, după cum s'a spus, fiind fórte aprópe de Dacia, ocupată atunci de coloniști, adecă de Banat și Transilvania, va fi avut sub dînsul până pe la 460 aceste regiuni.

Cât pentru restul teritoriului locuit astăzi de Români, lucrurile vor fi stat alt

¹⁾ I. Jung, Römer und Romanen, Innsbruck 1877, pag. 338.

²⁾ Argument întrebuintat și de Erbiceanu, Ulfila l. c. pag. 294 și 381.

fel. În adevăr este sciut, că Sirmiul nu avusese nici odată o jurisdicțiune întinsă. Ast fel canónele conciliului din Nicea s'aũ incredințat spre promulgare în Ilirie nu archiepiscopului present din Sirmiũ, ci celui din Tesalonica și mitropolitului Sardicei. ¹⁾ Jurisdicțiunea Sirmiului se constată în 381 numai până în Dacia ripensă, cam în fața Olteniei. Restul peninsulei balcanice era supus — cu restricțiunea de sus pentru Mesia răsăritenă și Sciția minoră — exarhatului din Tesalonica, celebru în tótă anticitatea încă din timpurile apostolice. Rămâne deci, ca autoritatea bisericescă superióră, de care se ținea Dacia Traiană cu Oltenia, să fie fost până la 460 Sirmiul, de atunci încolo Tesalonica, care făcea parte, cum se va vedé îndată, din patriarhia apusului.

Până a nu merge mai de parte, este necesar de a cerceta, dacă nu cum-va această situațiune ierarchică a suferit vre-o modificare de când cu năvălirea Visigoților.

¹⁾ Mansi I. D. Sacrorum Conciliorum collectio amplissima. Florentiae 1759, vol. II, col. 882:

Aceștia, după cum se scie. primiseră sēmînța evangheliei de la captivii lor capadocieni, între cari vor fi fost fără îndoelă preoți. Ei se află deci cu Cesarea Capadociei în relație de Biserică fiică cătră „Biserica mamă”. ¹⁾ Acesta se dovedește și prin epistola 165 a s. Vasile, episcopului Cesareei, cătră Ascholiuș, episcopul Tesaloniceii, ²⁾ în care îi mulțumesc pentru mōștele s. Sava, zicēndu-i că s'a arētat „ca un agricultor recunoscător celor ce deteră sēmînța, trimitēnd primitiile din fructe.” De sigur din cauza acestei independențe de o Biserică resăritenă aflăm de la s. Iōn Chrysostom, că el a hirotonit (între 398 și 404) pentru Goți pe episcopul Unila, un succesor al lui Ulfila, ³⁾ și că a avut de gând să-i dea un urmaș, când auđise despre mōrtea acestui Unila. De ore ce înse Visigoții erau stăpâni și peste Dacia Traiană, și de

¹⁾ Erbiceanu, Rēspuns l. c. Nro 21.

²⁾ Ed. Migne, Patrol. gr.-lat. vol. XXXII, Paris 1886, col. 637—40.

³⁾ S. Ioan Chrysostomi Opera omnia, Parisiis 1621—4, epist. 14 ad Olympiadem, vol. IV, pag. 781.

óre ce tóte acele acte de jurisdicțiune se făcuseră pe teritoriul Goției, nu a cădút óre acéstă țară întrégă, cu Dacia cu tot, sub exarhatul Cesareei și de aceea în urmă sub patriarchia Bizanțului?

Istoricii admit cu toții, ca Visigoții să fie fost convertiți de Capadocieni. Nimic mai adevărat prin urmare, de cât supunerea Bisericii Goției sub muma ei spirituală, — cea din Cesarea. Dar acéstă relație este teritorială, și nu personală, adecă, eparchia fundată devine sufragană, ér nu credincioșii, când trec marginile episcopiei; ^{ibid.} altfel ar urma, că și Spania, cea ocupată de Visigoți, să fie supusă Cesareei, sau fericitului ei moștenitor, Bizanțului. De este înse vorbă, a se găsi scaunul episcopiei Goților, atunci trebuie să-l căutăm unde-va în apropierea Crimeei. În adevăr, Teofil semnază actele conciliului ecumenic din Nicea, după unele manuscrise „Gotthiae Metropolis“ adecă „al metropolei (capitalei) Goției,“ ér după altele „Bosphoritanus“. ¹⁾ Care să fie acéstă capitală a Goției și ce are să facă titlul

1) Mansi I. c. vol. II, col. 696 și 702.

Bosphoritanus, pe lângă Bosphorensis (Panticapaeensis) purtat în același sinod de alt episcop, Domnus? Se știe, că Goții au cucerit Bosforul cimeric pe la 258, și mulțumita flotei apucate acolo, au făcut vestita lor expediție până în Capadocia. Acolo, prin Crimeea și-au avut timp îndelungat centrul puterii lor, și de aceea episcopul lor purta titlul de Bosforitan, după reședința sa. Acesta nu împedecă înse, ca el să-și păstoreze turma și după migrațiunile ei spre apus. Rationamentul dezvoltat își găsesce obconfirmațiune însemnată și afacerea sus amintitului Unila. După ce murise acest episcop în Goția, venise de acolo un diacon, Mòduariù, la Constantinopole, aducând o scrisore de la regele Goților, în care acesta cerea un episcop nou. S. Chrisostom, atunci în exil la Cucuzus în Armenia, aflând despre acestea prin nisce călugări goți dintr'o mănăstire din Tracia, ¹⁾

¹⁾ Vor fi fost pe aici, căci arhiepiscopul Serapion al Heracleei a fost prins la dinșii, unde obiceiul a se ascunde. V. Viața s. Chrisostom în Migne, Patrol. gr.-lat. vol. XXXXVII, Paris 1863 col. 219.

căuta din resputeri să împedecă pe intrusul episcop Teofil al Bizanțului să facă această hirotonire. El scrie decî pe la sfîrșitul anului 404 diaconisei Olympias, ¹⁾ diaconului Theodul ²⁾ și călugărilor goți din mănăstirea „Promoti“, ³⁾ să tragăne afacerea și să-î trimită în ascuns pe Moduariu, căci spera să hirotonescă însu-și pe episcopul Goților. Ce motiv înse inspiră el Olimpiadei, ca să îndemne la amânare? Este în toiul iernii, scrie, și „ei (soliî cu noul episcop) nu pot naviga acum în Bosfor sau în acele părți.“ Așa dară trebuia să se aștepte ori și cum primăvara, pentru ca trimișii goți să pótă pluti înapoi în părțile Bosforului. Găsim decî și pe Unila și pe succesorul lui tot prin Bosfor. Ulfila, urmașul lui Teofil, va fi avut și el titlul tot de acolo, și dacă i-a urmat ⁴⁾ lui Ulfila în episcopie, la 388, secreta-

1) Epistola citată.

2) Epist. 206, ibid., pag. 927.

3) Epist. 207, ibid., pag. 928. Și această mănăstire era în imperiū, probabil lângă Bizanț, de ore ce călugării erau persecutați din cauza că pãrtiniau pe ilustrul exilat.

4) Waitz l. c. pag. 50.

rul său Slena, acesta era fără îndoelă Arian rămas în Tracia, pe câtă vreme Unila va fi fost pôte simultan episcopul gotic ortodox, de la 398 în colo. În fine, reședința episcopiei Goției în Bosforul cimeric devine sigură, fiind că o aflăm și mai târziu în Cafa, vechea Teodosia. ¹⁾

Maî rămâne a se lămuri cestiunea, cum vine s. Ioan Chrisostom să chirotonască un episcop pentru capitala Goților din Crimea, sufragana exarhului din Cesarea. Este știut, că marele sfânt purtase în tot de una o grije deosebită pentru Goții din imperiū, dintre cari a convertit o mulțime de la Arianism la credința ortodoxă. Ast fel, în săptămâna Pascilor din anul 399 el slujia în biserica s. Pavel din Constantinopole, și convenind acolo mulți Goți, el îi puse să cetască ceva din s. Scriptură în limba gotică; apoi ținu o cuvîntare elocuentă, în care arată pe acești barbari ca o pildă pentru Greci și Ovrei. ²⁾ Acésta și altele vor fi contribuit puternic, să-și câștige simpatiile Goților; dar ce l-a

¹⁾ Le Quien l. c. vol. I, col. 1241—2.

²⁾ Viața s. Chrisostom l. c. col. 173.

îndemnat să le sfințească episcop? Este greu
• a judeca în acele timpuri de luptă între
Arianī și ortodoxi. Fapt este, că s. Ioan
a fost acusat în sinodul constantinopolitan,
care l-a depus, că chirotonesce episcopî în
eparhii străine, ¹⁾ ér ura, cu care îl prigionia
exarhul Pharetrius al Cesareei, este destul
de cunoscută din scrisorile sfîntului.

Din cele expuse rezultă, că relațiunile
Goșilor cu Cesarea și Constantinopole nu
aduc nici un prejudiciu jurisdicțiunii ordi-
nare asupra Daciei Traiane. Cât pentru ra-
porturile cu Tesalonica, ele confirmă numai
însușirea acesteia ca exarhat peste teritorul,
unde bântuia pe atunci persecuțiunea gotică,
însușire arătată de altmintrelea și cu ocazia
promulgării conciliului ecumenic din Nicea,
încredințată Tesaloniceii în „ambele Sciții“.²⁾
Ascholiuș, episcopul Tesaloniceii până la
383, fiind însuși un Capadocian, și fiind
în dese relațiuni cu compatriotul său So-
ranus, ducele Sciției minore, avea din
acéstă cauză cu atât mai mult zel pentru ca

¹⁾ Hergenröther, Photius, pag. 41.

²⁾ Mansi l. c. vol. II, col. 882.

să îngrijescă de Goții cei prigonți, și să umple „de fructe spirituale pământul vecin.“¹⁾

De timpuriu se bucură de o vadă cu totul deosebită episcopia Romei, a Antiohiei și a Alexandriei, tustrele fundate de s. Petru. Conciliul ecumenic din Nicea consfinți această precădere prin canonul al 6-lea. Mai pe urmă dobîndiră o situațiune analógă și episcopii Ierusalimului și ai Constantinopolei. Lor li-se specialisa cu timpul denumirea de patriarhă, titlu atribuit în mod impropriu (patriarhă minoră) și unor mitropoliți emiînți. Peste tótă Biserica avé jurisdicțiune successorul sfîntului Petru, episcopul Romei, căruia îi rămase în urmă epitetul de Papa, și a căruia autoritate o arată tótă istoria bisericească a Orientului în secolul al 4-lea și al 5-lea. ²⁾ Cei alalți 4 patriarhă erau cu totul neatîrnători de olaltă; dar în curênd se urziră uneltiri la Bizanț, încă pe cînd nu erau acolo de cît nisce episcopi sufragani

¹⁾ S. Vasile, epist. 165 deja citată.

²⁾ V. conspectul unor fapte din cele mai marcante în H. Hurter, *Medulla Theol. dogm.* Peni-ponte 1894, pag. 178—187.

ai exarhului din Heraclea, spre a se lăți puterea acelor episcopi. Împărații, cari se ocupaū în genere mai mult cu teologie, de cât cu politică, și de aceea rivniaū în definitiv pentru ei înșiși la supremația bisericească, nu încetaū să ațite acele nisuințe peste ori ce cumpătare. Ast fel cei 3 patriarhi resăriteni căduseră în fine sub independența colegului lor mai protectat; dar patriarhul Romei, de parte de a renunța la vre-o prerogativă a lui, s'a opus cu tótă rezistența posibilă și contra încercărilor de a i-se reteza teritorul patriarhal.

În dată după ce se alipise Iliricul resăriten de partea orientală a imperiului, Papa Damasus numi pe la 380 de vicar al scaunului apostolic pe Ascholius, deja cunoscutul exarh, al Tesalonicei. Canonul al 3-lea din conciliul ecumenic din Constantinopole (381), prin care se acorda episcopului Bizanțului primatul de onóre după episcopul Romei, n'a schimbat nimic în relația Tesalonicei cu Roma. În adevăr, când Teodosiū al II-lea decretă în 421, că nici o afacere importantă în Iliric să nu se reguleze fără cunoscința patriarhului grecesc,

Papa Bonifaciū I-ul protestă imediat, și punând în cumpănă și influența împăratului apusan Honorius, unchiul lui Teodosiū, acesta își retrase edictul. ¹⁾ Faimosul canon al 28-lea al conciliului ecumenic din Calcedon nici nu se rapórtă la Iliric. În virtutea lui se supuseră patriarhului grecesc numai cele trei exarhate orientale: Pontul, Asia și Tracia, cu barbarii, ce locuiaū într'insele. Er canónele 9 și 17 atingeau și ele numai resăritul, violând grav prerogativele chiar și ale patriarhilor de Alexandria, Antiochia și Ierusalim. Papa Leone I-ul nu puté consimți la atâta nedreptățire. În urma insistențelor sale, împăratul Marcian, prin edictul din 454, ²⁾ declară invalide sancțiunile scóse prin ambiție; ele rămaseră fără putere, și până la Fotie (857), cel puțin canonul al 28-lea, votat în absența episcopilor apusenī, n'a fost inserat în colecția

¹⁾ Hergenröther, Photius, vol. I, pag. 47. Le Quien, l. c. vol. II, pag. 10—11.

²⁾ Trecut de sigur mutilat în codele Iustinian, lib. I, tit. II, nr. 12, §. 1; Hergenröther, Photius, vol. I, pag. 86 nota.

canónelor. ¹⁾ Firesce, de fapt lucrurile aveaŭ să fie alt fel, căci era cu neputință, ca uneltirile combinate ale patriarhilor și împăraților să nu câștige în diferitele episcopii teren cu ziua ce trecea. Este înse complicat a fixa cronologia acestor progrese, mai ales pentru eparhiile latinescǎ din Mesia resăritenă și Scitia minoră. Cât pentru „barbarii“ din exarhatul tracic, sub cari s'au înțeles, fără îndoelă Goții din Bosfor, ²⁾ ei se găsesc și mai târziu supuși Bizanțului. ³⁾ Óre înse sub acei „barbari“ n'ar fi a se cuprinde și locuitorii șesurilor muntene și moldovene de astăzi, ocupate atunci de barbari, foarte probabil slavî? Răspunsul depinde de la întrebarea, dacă între acei Slavî erau mișcări creștine și care din diecesele de la Dunărea-de-sud trimeata acolo misionari; necunoscându-se nici una, nici alta, nu se pôte sci nici cărei patriarhii aparțineau. Dacia Traiană, păstorită din părțile

¹⁾ Hergenröther, Photius, vol. I. pag. 74 - 5, 85-7.

²⁾ G. Enăcénu, Creștinismul în Daciǎ, Bucurescǎ 1878, pag. 39.

³⁾ Le Quien l. c. vol. I, col. 1239 și uu.

mărginașe sud-dunărene, după toate probabilitățile din Dacia ripensă, și făcând ast fel parte din Iliricul bisericesc, rămase și în urma conciliului din Calcedon sub exarhul din Tesalonica și deci la patriarchia apusului.

Încercările, de a scóte acest exarhat de sub Roma, nu isbutiră. Când mitropolitii Tesaloniceii luară parte la schisma creată de Acacius, patriarch bizantin, în 484, atunci 40 de episcopi din Iliric ținură în 515 un sinod și trimiseră o deputație la Papa Hormisdas, asigurându-l de comuniunea lor. ¹⁾ Când patriarchul grecesc se amestecă érá-și în afacerile de acolo, Papa Agapet I-ul reclamă în 535 la împératul Iustinian, care îi recunosc dreptul, ínse într'un mod cu totul neașteptat.

Acest împérat, după cum s'a zis deja, a înălțat locul lui natal, Tauresium în Sêrbia de astăzi, la rangul de arhiepiscopie sub numele de Prima Iustiniana, și i-a súpus în 535, între altele, și eparchiile din Panonia resăriténă, din ambele Dacii Aureliane și

¹⁾ C. J. Hefele, Conciliengeschichte, 7 vol. Freiburg 1855—74, vol. II, pag. 671 uu.

din Mesia apusăsă; prin urmare ă-a supus și mitropolia, care fiind mai aproape de Dacia Traiană, o păstoria. Papa Vigiliu înse se împotrivi la această măsură unilaterală, și în 541, prin novela a 131-a, Iustinian lăsă Macedonia întregă sub exarhul Tesaloniceii, pe câtă vreme arhiepiscopul Primei Iustiniane fu și el recunoscut de vicar apostolic. ¹⁾ La începutul secolului al 7-lea, localitatea inaugurată cu atât alai dispare fără a lăsa urme, și apoi găsim ă-ră-și un singur exarh al Iliricului și vicar apostolic, cel din Tesalonica. Este învederat, că Iliricul, chiar și cel apusen, separat pentru un moment de Iustinian, a rămas în urmă ca și înainte la patriarchia apusului.

Întăia încercare silnică de a supune Iliricul Constantinopoleii, a făcut-o de abia împăratul Leone al III-lea Isaurul și iconoclastul. Furios pe scaunul papal, care nu înceta să desaprobe pe maniacul distrugător al icónelor, el răpi (733) proprietățile papale din Calabria și Sicilia, și întinse jurisdicția patriarhului său iconoclast și asupra Iliri-

¹⁾ Hergenröther, Photius, vol. I, pag. 760.

cului. ¹⁾ Acésta măsură s'a putut îndeplini asupra țărilor de la méză-zi, dar și aici numai pentru cât-va timp, căci încă la 860 aflăm pe exarhul Tesalonicului ca vicar al Papei. ²⁾ Cât pentru provinciile de la méză-nópte, decretul iconoclastului nu poté de cât să rămână pe hârtie. Încă din 602 Slavii ocupaseră sudul Dunării; la 679 Bulgarii întemeiară acolo un stat puternic. Lovit de dînșii la nord, de Arabi la resărit, Isauricul, nepăsător și de unii și de alții, își căuta gloria în a purta răsboi cu icónele — din jurul capitalei sale. De acum în colo alți trebuiau să decidă de sórtea religiósă a Românilor.

§. 2. Perióda bulgară.

Sumarul: Bulgarii își supun Dacia Traiană. Înriurirea lor asupra Românilor. Prinsonieri din imperiū propagă creștinismul în țara lor de la Dunărea de nord. Boris se supune patriarchiei grecesci. Întroducerea limbei slavone. Înriurirea acestor măsurî asupra Românilor. Tradiția română despre Papa Formos. Întroducerea silnică a liturgiei slavone între ei. Primatul bulgăresc peste Români.

¹⁾ Hergenröther, Photius, vol. I, pag. 236—7

²⁾ Onciul, Originile, pag. 137.

Bulgarii, un popor de același neam cu Avarii, își aveau primele locuințe cunoscute pe la Volga de jos, și de acolo venind mai spre apus, făcură încă pe timpul Gepișilor, la 495, o incursiune peste Dunăre în Iliric; de atunci au rămas nisece musafiri foarte periculoși pentru imperiul bizantin, infestându-l adesea în unire cu Slavi și Avari. ¹⁾ În acest restimp, Bulgarii ocupaseră și Basarabia între Prut și Nistru, dar, nefiind numeroși, erau încă sub stăpânirea Avarilor. Le abia la 634 ei se desfăcură de aceștia sub un duce Cubrat, și cu această ocaziune își supuseră și Dacia Traiană. ²⁾ Este probabil, ca ei să fie primită această țară ca feud nominal de la împăratul Heraclius, de ôre ce Cubrat a căpătat titlul de „Patricius romanus în calitate de aliat al imperiului, sistem, prin care se păstra măcar aparența unei dominațiuni romane asupra Daciei Traiane, la care împărații nu renunțaseră nici când de drept.“ ³⁾ De altmintrelea se știe, că în aceleași raporturi de federație

¹⁾ Xenopol l. c. vol. I, pag. 392 - 3.

²⁾ Xenopol l. c. vol. I, pag. 403

³⁾ Onciul, Teoria l. c. pag. 331.

s'a dat ca feud Dacia Traiană Goților și apoi Gepiților. Fiul lui Cubrat, Asparuch, cuceri în 679 Bulgaria de astăzi, unde își puse centrul puterii sale; el domnia ast fel asupra unui stat cuprins între Nistru, marea, Balcanii și munții Metalici din Ardeal; ér un secol mai în urmă, pe la 797, Bulgarii luând de la Avarii exterminați și regiunea între Transilvania și Tisa, toate țările locuite de Români erau sub stăpânire bulgară. Numai că micul popor nu era în stare să ocupe acest teritor, pentru el prea întins. El dispare de aceea între Slavii din sudul Dunării, ca Francii între Galo-Romani și nu lasă altă urmă a energiei sale fenomenale, de cât o vigurosă organizațiune politică și numele său.

Înrîurirea Slavilor în Dacia Traiană a constat în formarea etnică a națiunii române; înrîurirea Bulgarilor i-a dat acesteia o organizațiune politică. În adevăr, coloniștii lui Traian, refugiați în munți, perduseră ori ce idee asupra sistemului de guvern roman, și de abia în secolul al 9-lea reapar în istorie sub un regim de stat — bulgăresc. Ast fel este împărțirea țării în cnezate sub ocâr-

muirea unor cneji, ast fel nobilimea militară sub numire de boeri, ast fel instituția voevodatelor, ast fel înființarea contribuțiilor sub nume de „bir“. ¹⁾ Dominațiunea bulgară în Dacia era atât de puternică, în cât mai că nu se pomenesce în vre-o trei vécuri de cât despre Bulgari și Bulgaria, chiar și în Dacia Traiană.

Întâia scire religiósă, ce ne-a rămas despre Bulgari, este cea cu captivii de pe la 812. Într'o năvălire în Tracia, Bulgarii sub Crum luaseră chiar capitala ei cu asalt, și duseră cu dinșii peste Dunăre o mulțime de prinși. Între aceștia se afla: Manuel, episcopul Adrianopolii, George, episcopul Debeltului, Leone, episcopul Niceei (în Tracia), un alt episcop Petru, un preot Parod, 2 tribuni, Ioan și Leone, apoi creștinii Gabriel și Sioniu, cu 377 alți și încă mai mulți. Aceștia începură a propaga evangelia între Bulgari și „aruncară semînța învătăturii creștine prin Bulgaria.“ Mortagon, urmașul lui Crum, ridică pentru

¹⁾ Onciul, Originea, pag. 135. Xenopol I. c. vol. I, pag. 465.

acest poselitism o persecutie în contra creștinilor, cu care prilej toți cei numiți muriră mörte de martir pe la 818. O parte dintre captivi isbuti înse a scăpa pe o flotă, ce o trimiseseră Bizantiniî la Dunăre, căci între acei nenorociți prinși se aflaă și câteva rude împărătesci. 1) Înse, după vorba lui Tertulian, „sângele martirilor, sēmînța creștinilor.“ Ducele bulgar Boris este botezat la 864, naș fiind împăratul bizantin, și fanatismul religios de până acum în contra creștinismului se întorce împotriva păgânismului. Grecii făcură puțin pentru convertirea Bulgarilor. Ei nu trimiseră un episcop, nici chiar destui preoți; eretici și șarlatani aduceau poporul în o zăpăcělă desevirșită. 2) Îndemnat de aceste motive și dorind să aibă un patriarch special pentru țara lui, Boris se adresă cătră Papa Nicolae I-ul. Acesta se grăbi a-î trimite mai mulți preoți și doi episcopi; unul din aceștia Formosus, dobîndi într'atât simpatia ducelui

1) Acta Sanctorum, vol. III, Paris 1863, pag. 54—56, pe 22 Ian.

2) Hergenröther, Photius, vol. I, pag. 605.

bulgar, în cât fu cerut cu dirjje de primat; când se refusă cererea, Boris se înfurie, goni tot clerul latin, și se adresă la al VIII-lea conciliu ecumenic din Constantino-pole, la 870, pentru regularea situațiunii sale bisericesci. Firesce, că se decise supunerea țării stăpânite de Boris sub patriarhia bizantină, acordându-se imediat un arhiepiscop grecesc cu numeroși preoți, și decretându-se vre-o 10 episcopii. Nu trecură înse 15 ani, și lucrurile luară o față cu totul neașteptată. Pe atunci murise în Moravia s. Metodiu, care introdusese acolo liturgia slavonă. Opoziția, ce o suferise el din partea clerului latin, ajunsese la culme după mórtea sa. În sfârșit limba slavonă se desființă în Moravia, ér învățaceii s. Metodiu fură nevoiți să fugă. Este fórte probabil, că dascălul lor să fie fost pe la 860 în Bulgaria, unde cunoscuse pe Boris și contribuise puternic la conversiunea sa. Aducându-și aminte discipulii săi de această împrejurare, ei se refugiară în număr considerabil în Bulgaria. Aici fură primiți cu brațele deschise și în curênd întroduseră, cu ura în contra Latinilor, liturgia slavonă

în tot cuprinsul țării bulgăresci, în dependență de patriarhia Constantinopolii.

Tóte aceste peripeții, aũ avut ele óre o înrũurire asupra poporului român? De sigur. El a trebuit sã îndure cu totul aceeași sórte religiósã, ca și neamul dominant slavo-bulgar. „Dependența politicã de imperiul bulgar a avut de urmare, bine înțeles, și dependența Romãnilor din nordul Dunãrii de Biserica bulgarã.“ ¹⁾ Pãnã acum, Dacia Traianã era, dupã cele expuse, sub patriarhia apusului. Dacă ea se gãsesce în urmă / desbinatã și de dinsa și trasã în schisma orientalã, acésta nu se putuse alt fel, de cât fiind sub patriarhia grecéscã. Eĩ bine, pentru întâia óre, în 870, acésta patriarhie și-a putut exercita jurisdicțiunea asupra poporului român, supus cu desevirșire celui slavo-bulgar, și de abia încreștinat în totalitate.

Tradiția popularã a Romãnilor scie fórté bine, cã de aici și din acésta vreme datézá desfacerea Bisericii lor de cea latinã. În adevěr, cronica anonimã a Moldovei,

¹⁾ Onciul, Originile, pag. 136.

scrisă pe la 1504, ne zice „că străbunii Românilor, urmașii fraților Roman și Vlahata (eponimii Românilor numiți și Vlahi), s'aũ despărțit de Latini, când Formos Papa aũ trecut de la pravoslavie la latinie.“ Acest Formos Papa nu este alt cine-va, de cât episcopul Formosus, fost la Boris pe la 866 și devenit papă între 891 și 896. Ca la tóte tradițiunile populare, avem și aici adause și modificări legendare; dar este cu neputință, a nu deosebi în dată fondul istoric. „Tradițiunea noastră despre despărțirea Românilor de Latini sub Papa Formosus, tradiție învederat bisericescă, se rapórtă la deslipirea noastră de biserica romană sub Boris în anul 870, când episcopul Formosus (devenit apoi papă) părăsi Bulgaria, după ce Boris se întórse la biserica grecescă. Până atunci ritul latin a fost dominant în biserica noastră dependentă de Roma.“ ¹⁾

Întru cât „încreștinarea Bulgarilor a hotărít și sórtea bisericii române,“ ²⁾ se vede mai ales din prilejul întroduserii limbei

¹⁾ Onciul, Originile, pag. 138 9.

²⁾ Onciul, ibid. pag. 138.

slavone în liturgie. În ce mod ar fi consimțit Româniî, dedați cu limba lor latină în toate daraverile lor, în ce mod ar fi consimțit ei să lapede limba ce o cunoseaû pentru altă neînțelesă? Și acésta, după ce înși-și desnaționalisaseră pe Slavi, impunându-le limba lor latină? Bunul simț bănuiesce deja, că un schimb atât de straniu nu se puté face, de cât fiind impus cu forță de către Bulgariî cu totul slavisați, iuți și despotici în toate privințele. Dar, că este vorbă aici de un fapt, se póte dovedi pe basa argumentelor istorice. Avem o tradițiune română păstrată de Cantemir-Vodă, după care mitropolitul Moldovei Teoctist, de neam bulgar și diacon al vestitului Marc Efesianul, a îndemnat după conciliul ecúmenic din Florența pe Alexandru cel Bun, „să scóță literile ¹⁾ latine din toate scrierile și cărțile, și să introducă în locul lor pe cele slavone,“ pentru ca să ridice „tinerilor putința, de a ceti sofismele Latinilor,“ și a „desrăděcina

¹⁾ Cantemir pare că confundă două evenimente despărțite probabil prin mai multe veacuri: Întroducerea limbei slavone în liturgie și aplicarea alfabetului cirilic la cuvinte românesce.

din Moldova sămînța catolicismului.“ Și Bulgarii aũ o tradiție analógã: „S'aũ însemnat în nisce cãrți vechi scrise de mână, cã . . . Teofilact . . . , patriarch la Trinov (Tirnova), . . . aũ invitat pe împãratul Asan dẽ aũ trecut la Valahia, sã o cucerescã și sã o curețe de eresul roman, ce pe atunci domnia în Valahia, și Asan s'aũ dus și aũ supus amîndouẽ Valahiile sub stãpânirea sa, și aũ silit pe Valahii, care pãnã atunci cetiaũ în limba latinã, sã lasã mãrturisirea romanã, și sã nu cetescã în limba latinã, ci în cea bulgarã, și a poruncit ca celui ce va ceti în limba latinã, sã i-se taie limba, și de atunci Valachii aũ început a ceti bulgãresce.“ Este învederat, cã nici în acẽstã tradiție nu lipsesc anacronismele obicînuite. Conciliul din Florența s'a ținut dupã mórtea lui Alexandru cel Bun; împãratul Asan n'a putut exercita o presiune despoticã peste poporul român, de ore ce venise în țarã bătut, spre a cãuta ajutor în contra Grecilor. „Desbrãcând înse îndoita legendã de partea cea adausã de nesciința poporului, rãmâne ca mîed al ei faptul, cã înainte de creștinismul bulgar era la Români creștinismul roman,

care tocmai fusese scos cu violență de către un împărat bulgar, ceea ce înseamnă se petrecu mult înaintea lui Asan, pe timpul tocmai al regelui Bogor (Boris) sau al urmașului său Simeon.“¹⁾

Așa dară Biserica română era acum dependentă de cea bulgară și de patriarhia Constantinopolii. Scurta întrerupere de 30 de ani, cât s'a urmat înțelegerea cu Roma din motive politice, n'a putut modifica această situațiune. Care a fost înseși suprema autoritate bisericăscă în Bulgaria și cum îi erau supuși Români? Etă cea din urmă chestiune de resolvit în acest paragraf.

La început primatul Bulgarilor își muta reședința cu capitala imperiului lor, creat de Papa Formosus pe la 895; ast fel îi găsim scaunul la Sofia, apoi la Voden, în fine la Ohrida, treptat cu cuceririle bulgăresci. Ultima localitate este cea mai importantă din punct de vedere bisericăsc, de ore ce se afla pe ruinele vechiului Lychnid, un renumit scaun episcopal din vechime, al cărui episcop fusese transferat la Prima

¹⁾ Xenopol l. c. vol. I, pag. 451—4.

Iustiniana în Sêrbia, pe la 535. De ôre ce arhiepiscopul acestui scaun avusese de la Papa Vigiliu titlul de patriarch în interiorul diecesei sale (patriarch minor), ¹⁾ nu este cu neputință, ca Bulgarii, atât de doritori de un patriarch, să fie dat acéstă denumire primatului ohridan, din cauza împrejurărilor amintite. Cât pentru „țările române, trebuie să admitem, că ele nu atîrnau canonicese de nici una din episcopiile bulgare de pe malul Dunării, ci erau în supunere directă cătră scaunul patriarchal bulgar . . . , ceea ce explică și lipsa episcopiiilor din Dacia. Acéstă țară era sub eparhia specială a patriarchului bulgar, tocmai ca țară adusă în chip silit la creștinismul bulgar, și asupra căreia trebuia decî pusă în lucrare o supra-veghiere mai de aprópe . . . Înființarea unei episcopii bulgăresci în Dacia putea să aibă de efect desbinarea acestei țări de sub autoritatea bisericii bulgare. Abia după desființarea imperiului bulgăresc . . . vedem apărînd în ele episcopi deosebiți.“ ²⁾

¹⁾ Wetzler u. Welte's Kirchenlexion, Freiburg i. B. 2. Aufl. Art Achrida.

²⁾ Xenopol. l. c. vol. I, pag. 457.

Acéastă organizațiune nu împedeca, firesce, ca la Români să nu se ivéscă vremelnic și relațiuni mitropolitane cu un scaun episcopal de la Dunăre, supus Ohridei. Asemenea relațiuni sînt constatate cu eparhia bulgărească din Vidin — vechia Bononia, care pôte a fost și în timpurile anterióre în atări raporturi cu Dacia Traiană, — pe la 1003, de unde se trimit preoți în Banat, după cererea lui Ahtum ducele bulgar al acestei țări. ¹⁾

Din cele expuse se vede decî, că Români, cari mai înainte nu aveaŭ episcop, fiind că nu erau încreștinați în număr suficient pentru a-și constitui o Biserică, acum sînt lipsiți de episcopi din motive politice și naționale ale Bulgarilor slavisați. De abia când vor fi liberi de orî ce silă de consciință, prin secolul al 13-lea, îi găsim cu episcopi proprii.

§. 3. Perióda ungară

Sumarul: Năvălirea Ungurilor. Încreștinarea lor. Desființarea imperiului bulgar. Români depind tot de Ohrida. Episcopia Milcoviei. Imperiul ro-

¹⁾ Onciul, Originile, pag. 143.

mâno-bulgar. Înriurirea lui religioasă asupra Românilor din stânga Dunării. Mitropolia de Halici. Primiș episcopi români. Episcopia Cumanilor.

În acest restimp, Româniî din Dacia Traiană transcarpatină fură atinși de sôrtea sub care se află până în zilele nôstre: țara lor a fost cuprinsă de Unguri. Mai întâi (pe la 896) duciî bulgari, cari domniau acolo peste Români, deveniră numai vasali; dar sub Ștefan cel Sfint (pe la 1003) tôte acele regiuni se încorporară câtră noul regat magiar. Încreștinarea acestor barbari părea pentru un moment că pornesce din imperiul bizantin, ce-l cunoscuseră cu prilejul incursiunilor lor prădalnice. Ast fel doi duci unguresci, Bulci și Gyula, carele din urmă stăpânia o parte din Ardeal, veniră în 951 la Constantinopole, se botezară acolo, și luară cu ei pe un Țerotei, hirotonit de patriarhul Teofilact ca episcop al Ungurilor. Acesta incepu propagarea creștinismului în jurul său, dar dispare fără urmă. ¹⁾ Conversiunea generală a acestui popor se făcu de abia o jumătate de secol mai târziu de

¹⁾ Onciul, Originele, pag. 129 și 113.

cătră un cler numeros apusen, sub domnia regelui Ștefan cel Sfint. Că Româniî nu aveaû a face nimic cu Țerotei, se vede și din aceea, că Ahtum, ducele bulgar din Banat, se botéză nu în Ardeal, ci la Vidin. Dar și acest Ahtum dispere pe la 1003, fiind ucis în lupta împotriva Ungurilor, ér ducatul lui este anexat de regele magiar. Acesta infiintéză chiar în Morisena (azi Csanád) o episcopie catolică latină, unde Ahtum clădisse o mănăstire pentru călugări de rit grecesc. ¹⁾

Pe când în Panonia și peste partea cea mai însemnată a Daciei Traiane se ridica un stat, care trebuia să jôce un rol însemnat în istoria Europei, imperiul bulgar se desfiintéză de cătră victoriosul împărat bizantin, Vasile Bulgaroctonul, la anul 1018. Acest eveniment s'a întîmplat prea târziû, pentru ca împăratul să mai fi e putut schimba ceva, nici măcar în privință bisericescă, la organizația țărilor locuite de Români. În adevăr, tôte aceste regiuni nu mai erau sub stăpânire bulgară

¹⁾ Ibid. pag. 133. Xenopol l. c. vol. I, pag. 469.

la începutul secolului al 11-lea, și de aceea nu putură încăpe sub ocârmuirea cuceritorului. Și este de notat, că Români de mult nu mai se putuseră indesa în coróna munților transilvaneni. Sporiți cu nenumărații captivi de la sudul Dunării din secolul al 6-lea, strîmtoați apoi și de frații lor admi-granți în secolul al 7-lea, ferți în fine de năvăliri barbare între anii 634 și 896, ei se respândiseră în văile Tisei până la acest riú, și vor fi ocupat fără îndoelă părțile muntóse ale Munteniei și Moldovei, șesurile fiind locuite de barbari, mai probabil de Sloveni curați. 1) Tot în acele două veacuri și jumătate se va fi format în Oltenia un focar de viață românescă, întemeiat de ad-migranții de la Dunărea de sud, sub dinastia basarabă, la începutul secolului al VII-lea, sporit de excesul de populație de la nordul Carpaților, desvoltat în liniște sub domina-iunea Bulgarilor, cari de aceea n'aveau de ce să-l bântue. Nicî o țară locuită de Români nu putea să cadă în mâna împăra-tului Vasile pe la 1018. Transilvania și

1) Xenopol l. c. vol. I, pag 463—4.

valea Tisei era a Ungurilor; România de astăzi, până dincolo de Nistru, era sub stăpânirea unui nou soi de barbari, un neam turcesc, Pecenegii, cari o cuceriseră pe la anul 900; Oltenia în fine se va fi supus și ea, ca să nu fie strivită, noilor năvălitori, în schimbul unei autonomii oarecare.

Împrejurările stând astfel, împăratul Vasile nu putu modifica dependența ierarhică a Românilor, temându-se, că altfel ar perde peste dinșii chiar și o influință indirectă. De aceea, el recunoscă primatul din Ohrida, supunându-l patriarchiei grecesci și întronisând pe un Grec, dar lăsându-i iurisdicțiunea sa de mai înainte, afară de părțile răsăritene ale Bulgariei. În hrisovul lui din 1019 el enumeră toate eparchiile atirnatore de Ohrida, între cari nu este nici una la stînga Dunării, ceea ce permite de a constata, că Bulgarii nu dăduseră Românilor nici când un episcop propriu, din motivele arătate mai sus. ¹⁾ Nici împăratul Vasile nu putea să le dea acum vre-unul, ca nefiind

¹⁾ Xenopol l. c. pag. 455.

sub a lui ocârmuire; el se mulțumi decî a declara prin suszisu hrisov, că arhiepiscopul din Ohrida să aibă iurisdicțiune și asupra „Vlahilor din tótă Bulgaria“, înțelegîndu-se prin Bulgaria tot teritorul stăpînit vreodată de Bulgari, la care împăratul n'avea de ce să renunțe de drept. Acéastă împrejurare explică faptul, că Biserica română se găsește în dependență de Ohrida, și nu de Constantinople, chiar și după descălecarea principatelor române în secolul al XIII-lea și al XIV-lea. Scaunul ohridan avea decî cam aceeași jurisdicțiune ca Liturgia Prima Iustiniană. Étă pentru ce îl aflăm cu acest titlu pe la 1156, cu tóte că îl va fi purtat și mai de vreme, încă din timpul Bulgarilor. ¹⁾

Pe câtă vreme se consolidaū ast fel legăturile între Biserica română și cea grecească, din cauza supunerii Ohridei cătră Bizanț, se ivi în mijlocul Românilor, deși nu de a dreptul pentru ei, o episcopie catolică de rit latin. Deja înainte de a veni pe tronul Ungariei, Vladislav cel sfînt, avuse lupte repetite cu Pecenegi și Cumanî. Acești

¹⁾ Onciul, Originile, pag. 141 - 3.

din urmă barbari, tot de neam turcesc și vorbind aceeași limbă cu Pecenegii, se iviseră alături cu ei la nordul Dunării pe la 1057. Ei rămăseră și stăpânii României de azi, după ce Pecenegii năvăliră peste Carpați în Ardeal și în Ungaria. Vladislav îi bătău, și îi urmări până la sudul Carpaților. Pentru a opune năvălitorilor o stavilă destul de obicnuită, el aședă coloni unguresci, grănițari sau grentesi, strămoșii Secuilor, în Secuimea de astăzi și probabil până în cóstele sudice ale munților Vrancei. În același timp se îngriji de înființarea unei episcopii pentru dinșii, dându-se ast fel naștere episcopiei Milcoviei, cu reședința probabilă într'un oraș dispărut, Milcov, pe rîul de același nume. Acésta este explicarea cea mai naturală a fundării eparchiei Milcoviei, căci versiunea, ce o derivă de la episcopul Romațianeii s. Niceta din secolul al 4-lea, nu se bucură de nici o verosimilitate, mai puțin încă de vre-un temei istoric. Întâiul episcop cunoscut al Milcoviei este un Mihai, ca sufragan al primatului unguresc din Gran (Esztergom). Clădirile pentru noua reședință, începute de

Vladislav, nu erau terminate nici sub succesorul lui Mihaï, unul Laurențiu, care se adresa la 1096 printr'o circulară către eparhiei săi Secuï pentru ajutor bănesc. ²⁾ Apoi se pierd urmele acestei eparhii până pe la 1228, când capătă numele de „episcopatul Cumanilor“, și când se va reveni asupra ei.

În acéastă stare a lucrurilor suprayeni, la 1189, rescóla Românilor din Balcani împotriva Grecilor. Frații Petru și Asan organizară o revoltă generală a Românilor și a Bulgarilor; mai întâiu sînt bătuti, dar apoi, venind Asan peste Dunăre și luând ajutor de la Români de aici și de la Cumani, rolul se întorce, și ast fel se înființază făimosul imperiu româno-bulgar din 1204. În adevăr, în acest an Papa Inocenție al III-lea trimise domnitorului Ionița coróna imperială, prin care fapt Biserica noului stat să și uni cu cea romană. Cu tótă dinastia română, caracterul imperiului era bulgăresc, fiind acest element mai puternic la număr; de aceea nu trebuie să ne mirăm, dacă în-

²⁾ Xenopol l. c. vol. I, pag. 555.

tilnim și aici cunoscuta șovăire bulgărească. După 30 de ani, la 1235, Ión Asan al II-lea se aliază cu Greci și supune Biserica lui patriarchiei din Bizanț.

Óre aceste schimbări avut-aũ ele o înruiere asupra Românilor de la nordul Dunării? Este greu de zis. Eventualitatea, că cel puțin Muntenia s'ar fi aflat sub stăpânirea împăraților româno-bulgari, susținută de unii, combătută de alții, este foarte anevoiósă de lămurit. În orí ce cas, un interval de 30 de ani, cât a ținut unirea Asănescilor, pare prea neînsemnat pentru a sdruncina datine secolare, și de aceea putem admite, că la stânga Dunării nici nu s'a știut ceva despre politica religiósă a noilor împărați. Acéstă părere se confirmă póte și prin faptul, că nu avem nici o urmă despre dependența orí cât de efemeră a Bisericii române de Tírnova, capitala imperiului și scaun primațial. ¹⁾

O singură țărișóră română se afla desfăcută de arhiepiscopia din Ohrida; este Maramurేశul. Fórte aprópe de hotarul

¹⁾ Onciul, Teoria I c. pag. 345.

acestei țări se află orașul Halici pe Nistru, care are o mitropolie dependentă de arhiepiscopia din Kiew. Haliciul era capitala unui principat rusesc cu același nume, care a jucat un rol mare care printre numeroasele ducate rusesce din vremile acelea. Fie din cauza apropierii, fie din cauza că principatul a fost supus Ungurilor între 1205 și 1241, destul, Moldova, cea descălecată de Maramureșeni, se găsește în secolul al 14-lea dependentă bisericească de Halici, și această dependență nu admite o altă explicație mai plausibilă, de cât prin Biserica maramureșană. Această afirmație nu oferă de altminterlea nici un inconvenient, fiind mitropolia Haliciului de rit grecesc oriental, supusă prin Kiew patriarchiei din Constantinopole, tot ast fel ca și Ohrida după 1018 și Tirnova după 1235. ¹⁾

De unde și în ce mod se ivesc înse la 1234 nisce episcopi români în diecesa catolică a Cumanilor? Pentru cine era episcopul în „terra filiorum Beleknese“ (Beiuș)

¹⁾ Onciul, Originile, pag. 84 și 235.

la 1206? ¹⁾ Eă tot atătea enigme, cari așteptă încă interesanta lor deslegare, de ore ce este vorbă de întâii episcopi românesci. Nu este improbabil, ca ei să fie fost instituiți prin influința lui Asan, pe care l-am vădut în legături de alianță, și pôte înăă mai mult, cu Româniî din stânga Dunării. În ori ce cas trebuie admis, că acei episcopi, cel puțin cei din Cumania, erau schismatici și cetiaă slavonesce, fiind că Papa, în documentul din 1234, nu-î cunósce, și pe de altă parte nu i-ar fi numit numai „de rit grecesc“, ci de a dreptul Greci, dacă ar fi slujit în limba elenă bine cunoscută. Tot atât de neindoios pôte fi, că ei erau supuși patriarchiei din Ohrida, ²⁾ a cărei jurisdicțiune s'a constatat peste toți Româniî, și că ei n'aă luat parte la unirea lui İoniță.

Amintirea diecesei catolice a Cumanilor reduce vorba la episcopia Milcoviei. Pe la începutul secolului al 13-lea, Cumanii, cari locuiaă numeroși în șesurile României, ară-

¹⁾ Ardeleanu, l. c. pag. 94.

²⁾ Onciul, Originile, pag. 143.

taseră atâta rivnă de încreștinare, în cât primatul unguresc de la Gran, Robert, creșu de cuviință, să însărcineze cu acest apostolat în mod special pe episcopul Teodoric al Milcoviei, dând ast fel și diecesei lui numele de „episcopatul Cumanilor“, fără îndoelă cu autorisația Romei. Acesta s'a întîmplat la 1228. Cu șese ani mai în urmă, raportându-se Papii, că în această eparhie se află și Români, cari se țin de câți-va episcopi de rit grecesc, episcopul Milcoviei său al Cumanilor fu autorisat să-și alégă dintre Români un sufragan pentru acest popor. Regele unguresc Andrei al II-lea puse la dispoziție chiar și venitul necesar; nu se scie înse, dacă s'a realizat proiectul. ¹⁾ Episcopia catolică continuă înse a esista și mai de parte sub numele de a Cumanilor, cunoscându-se titularii ei Toma (1247), Jobelin și Antoniu. Între 1371 și 1375, când Cumanii dispăruseră de mult din România, episcopul Nicolae ceru de la Papa restituirea titlului primitiv de

¹⁾ Xenopol l. c. pag. 555. Iorga, Studii și documente cu privire la Ist. Românilor, București 1901, pag. XIII. și uu.

Milcovia. Titlul l-a căpătat, dar în schimb perdu episcopia, care fu dărimată de Tătari într'una din desele lor incursiuni în țările românesce. De abia în 1435 se restabili éráși óre cum.

§. 4. Perióda descălecărilor.

Sumarul: Descălecările. Episcopíile catolice de Argeș și Severin. Întâiul mitropolit român de la Constantinople Episcopul Făgărașului. Mitropolia Severinului. Reîntórcerea la Ohrida Episcopia catolică a Siretului în Moldova. Întâiul mitropolit al Moldovei sub Ohrida. Conflictul cu patriarhia grecésca pentru Moldova. Toți Români definitivi sub Constantinople în anul 1401.

Este un lucru acum pe deplin stabilit, că descălecarea țárilor române, a Munteniei și a Moldovei, cu alte cuvinte, ocuparea lor prin Români din Oltenia și regiunile nord-carpatine, a început îndată după năvălirea Tătarilor, pe la 1241, și că această descălecare nu este opera unui singur bărbat. Până când voevodii români să fie putut cuprinde teritorul României de astăzi, a trecut secolul al 14-lea, și cam tot atunci supunerea canonică a teritorului acestuia sub

Constantinopole devine definitivă, scoțându-se de sub jurisdicțiunea Ohridei și a Hali-ciului.

Pentru ca să se înțeleagă nisuințele patriarhilor bizantini, este necesar a face o reflexiune de drept canonic. Între puterile ierarhice cea mai importantă este aceea, care hirotonesc pe mitropoliți și le conferă în același timp jurisdicțiunea într'un mod nemijlocit. Hirotonirea singură n'are însemnătate, căci, întru cât este vorbă de validitatea ordinului, fie care episcop poate consacra pe altul. Dar conferirea nemijlocită a jurisdicțiunii mitropolitane, acesta este momentul de căpetenie în ierarhie; și dacă ea se dă simultan cu hirotonirea, atunci subordinațiunea devine și mai concretă. Ori care ar fi numele variabil, care s'a dat în cursul timpurilor unei asemenea puteri, ea a fost rîvnită pururea ca cel mai puternic mijloc pentru unitatea Bisericii, mai ales când era vorbă despre mitropolitul său primatul unui stat. Eță pentru ce episcopii Bizanțului nu s'au mulțumit cu drepturile lor patriarhale, ce le exercitau peste Români prin mijlocirea prerogativelor

arhiepiscopale ale Ohridei și ale Haliciului, ei au căutat să-și însușescă chiar aceste drepturi de conferire nemijlocită a ordinului și a jurisdicțiunii, în dată ce vedură constituindu-se statul Munteniei și al Moldovei.

Episcopii din România de astăzi, amintiți în 1234, vor fi avut de bună samă succesori, cari, după invasiunea tătară din 1241, vor fi păstorit turmele lor în dependență de Ohrida; este înse regretabil, că nu se cunoște nici un nume de persoane sau de scaune. Tot pe același teritoriū se afla episcopia catolică a Milcoviei, ér la 1332 găsim pe dominicanul Vit ca episcop al Argeșului, o colonie antică armeană, atunci capitala Munteniei. ¹⁾ Un succesori al lui va fi fost cel amintit de Vladislav-Vodă în 1369. ²⁾ Înca la 1390 se găsesce un carmelitan Francisc în aceeași calitate la Argeș, fiind sufragani arhiepiscopului de Kalocsa în Ungaria. ³⁾ În urmă, dar nu se

¹⁾ B. P.-Hasdeu, *Etymologicum magnum*, vol. II, București ș. a art. Argeș.

²⁾ Hasdeu, *Negru-Vodă* l. c. pag. CCI.

³⁾ Hasdeu, *Etym. magn.* l. c.

scie când, scaunul de Argeș a devenit un simplu titlu „in partibus“. Un al treilea episcopat catolic a fost cel din Severin, pentru care găsim la 1382 pe un Gregoriu, cu titlul de „al Severinului și al părților Țării Românești.“ Despre această eparhie nu se mai cunoște nimic până în secolul al 15-lea.

Într'aceea patriarhia Ohridei înainta cu pași repede pe calea decadentei din autoritatea ei primitivă. În urma bătăliei de la Velbuzd, Sârbii cuceriră Ohrida în 1334, și se înțelege lesne, ce sorțe îi vor fi croit, pe câtă vreme ei își aveau deja patriarhia lor la Ipek. Pe lângă aceea, Alexandru Basarab, voevodul Munteniei, avusese parte la lupta de la Velbuzd pentru Bulgari în contra Sârbilor. Pe semne cu ocazia morții episcopului său mitropolitului muntenesc, Alexandru nu mai voi să se adreseze la Ohrida sau la Ipek pentru un succesor, și ast fel intră în negocieri cu patriarhul bizantin. Resultatul a fost, că acesta numi în 1359 de mitropolit „a tótă Ungro-Vlahia“ pe un Grec, Iacint Kritopul, fost mitropolit al Vișinului din Albania, punând de condi-

țiune, ca pe viitor să nu se cêră mitropolit de aiurea, de cât din Constantinopole. ¹⁾ Titlul de Ungro-Vlahia se explică fôrte natural din aceea, că Alexandru îl dăduse țării, ce stăpânia, din cauza posesiunilor sale nordcarpatine, Făgărașul și Amlașul. ²⁾ Firesce, că jurisdicțiunea noului mitropolit se întindea și asupra acestor teritorii. Astfel, el hirotoni pe un episcop de Făgăraș, pe semne Chariton, succesorul lui la mitropolie în 1380. Dependența episcopilor români din Ardeal de mitropolitul Ungro-Vlahiei s'a continuat și mai pe urmă, după cum se va vedé. Eparhia Făgărașului n'a ținut înse mult; la 1469 se mai amintesc un Macarie. ³⁾

Pentru întâia ôre găsim așa dară pe Români în parte supuși direct patriarchiei grecesci. Dar lucru straniu! Nu trecuseră de cât vre-o 10 ani, de când se înființase în Muntenia „mitropolia a totă Ungro-Vla-

¹⁾ Xenopol l. c. vol. II, pag. 236—7; Onciul, Teoria l. c. pag. 342.

²⁾ Hasdeu, Negru-Vodă l. c. pag. CLXXXVII și CCXXXII.

³⁾ Hasdeu, ibid. pag. CCXXXII.

hia", și étă, că se ridică încă o mitropolie în Oltenia, sub titlul de „a părților Ungro-Vlahiei din spre Severin,” cu reședința în acest oraș. Rațiunea acestei bicefalii nu este încă lămurită. Faptul este, că a cerut-o Vladislav-Vodă, dar că a profitat patriarhiei. În adevăr, Biserica română gravita tocmai éráși cătră Ohrida, și când se va restabili vechia dependență, se va găsi credincios Bizanțului numai mitropolitul cel nou. ¹⁾

Causa reîntórcerii cătră Ohrida a fots politica, pe cum ea fusese și cauza supunerii sub Constantinople. Anume, pe la 1367 cădu dinastia sêrbéscă Nemanija, și Basarabescii intrară cu noii domnitori în legături nu numai de prietenie, dar chiar de rudenie. Murind deci mitropolitul Iacint la 1380, Radu-Negru Basarab, voevodul Munteniei, aședă în locul lui pe episcopul de Făgăraș Chariton, care se subordineză éráși Ohridei. Mitropolitul Severinului inse, Daniil (ca călugăr Antim) Kritopol, frate cu mitropolitul decedat, se vede că nu primise condițiunea impusă de domnitor, și de aceea nu obținu

¹⁾ Hasdeu, Negru-Vodă l. c. pag. CCXXXII; Xenopol l. c. vol. II, pag. 237.

scaunul rămas vacant de la frate său, cu toate că fusese hirotonit cu drept de succesiune. Atâta i-a fost tot rostul, că numai dînsul era recunoscut de patriarhia bizantină ca mitropolit „al Ungro-Vlahiei“, și că este trecut în toate catalógele la capul seriei acestor mitropoliți, par'că ar fi fost întăiul. Acéstă stare a lucrurilor pare să fie durat pînă la 1401, căci pînă atunci figurează în actele patriarchiei grecesci numai mitropolitul Severinului, ér la 1390, patriarhul scrisese lui Mircea-Vodă: „archiepiscopul vostru de la Ohrida.“¹⁾

Pe când se petrecea în Muntenia anomalia acea cu doi mitropoliți, în Moldova se ridica o episcopie catolică. S'a vădut, că Români maramureșeni atirnaū canonicesc de mitropolia rutenă din Halici. Descălcându-se acum din Maramurësh voévodatul Moldovei, la începutul veacului al 14-lea și la 1349, era natural, că relațiile bisericesci să rămână aceleă-și și pentru noua țară. Acésta cu atât mai virtos, că și Moldova era aprópe de Halici și că într'insa se aflău

¹⁾ Onciul, Teoria l. c. pag 341—4.

destui coloniști ruteni. De altmintrelea, dependența acésta se constată documentar la 1370. În acest an Lațcu-Vodă, domnitorul Moldovei, arătându-se aplecat de a trece la religia catolică, ceru de la Papa Urban al V-lea înființarea unei episcopii catolice neatîrnătoare de Halici cu scaunul în Siret, ceea ce se și făcu în anul următor. Se cunosc 7 titulari ai Siretului până la 1401, dar chiar acest număr considerabil pentru un interval de 30 de ani dă să se înțelegă starea precară a noului fundațiuni. Și nici nu putea fi alt fel. Lațcu-Vodă, atras mai întâiu de exemplul împăratului bizantin Ión Paleologul, care abjurase schisma la 1369, căuta mai în urmă să obțină de la Papă divorț de soția sa; ér când acésta îi scrise despre sfîntenia legămintului matrimonial, domnitorul desilusionat perdu zelul primitiv. Pe lângă aceea este foarte probabil, că Moldovenii se opuneau energie acelor nisuițe. Chemarea litvanului Iuga (George) Coriatovici la tronul Moldovei, în 1374, ar fi atunci datorită unei reacțiuni, căci într'adevăr dînsul puse pe cel dintâiu mitropolit al Moldovei cu binecuvîntarea

patriarchiei din Ohrida. În asemenea împrejurări, episcopii Siretului stăteau mai mult în străinătate, pe lângă mitropoliții și monarhii, cari îi recomandaseră, și nu odată papii trebuiră să le amintescă datoria reședinței. Ultimul dintre ei, dominicanul Ión Sartoriū, își mută la 1401 scaunul la Băcău, după cererea voevodului Alexandru cel Bun și cu încuviințarea Romei. ¹⁾

Póte că în afacerea cu episcopia Siretului mitropolia din Halici nu arătase destulă energie. De aceea patriarhul grecesc caută și isbuti să și-o supună direct. În 1371 el numește de mitropolit pe un Antoniū, îi circumscrie jurisdicțiunea și-i orînduiesce să hirotonească episcopii necesari împreună cu mitropolitul Ungro-Vlahiei. Din această dispozițiune se vede, că în acel an încă nu se afla episcop în Moldova, căci altmintrelea n'ar fi fost de nevoie să se cheme la ceremonia consacrării cel cu mult mai depărtat din Argeș. ²⁾

¹⁾ Onciul, Teoria l. c. pag. 338—9; G. Schmidt, Romano-Catholici per Moldoviam episcopatus, Budapestini 1887, pag. 2—9

²⁾ Onciul, ibid.

Patriarchul se amăgi înse în speranța, că prin această măsură și-ar fi supus și țara cea nouă a Moldovei. Îndemnați de cele ce se petrecuseră sub Lațcu, Moldovenii voiaă un mitropolit, și fie că la Halici și la Bizanț nu li-se îngăduia cererea, fie că se impune un Grec, Iuga urmă politica voevodilor muntenești, și se adresă la Ohrida, sub a cărei dependență se înființă ast fel mitropolia Moldovei. ¹⁾ Noui scaun deveni vacant, pe semne prin mórtea primului titular necunoscut, pe la 1387. Atunci porni asupra lui o încurcătură din cele mai seriose. Toemai în timpul acela trecea prin țară un șarlatan anume Tagara, care, dându-se drept patriarch din Constantinopole, sfinți pentru Moldova de mitropolit pe un Simeon. Firesce, că înșelăciunea se descoperi în curênd, și domnul moldovenesc Petru Mușat puse pe mitropolitul Haliciului — dacă nu avem a face cu o „fictiune“ a patriarchului bizantin — să hirotonescă pe o rudă a dinastiei. Iosif, care cere binecuvintarea de la Ohrida. Scandalul cu Ta-

¹⁾ Onciul, Teoria I. c. pag. 338—9.

gara pe de o parte, supunerea sub Ohrida pe de alta, făcu pe patriarhul bizantin să intervină în afacere; el numi de a dreptul un al treilea mitropolit al Moldovei, pe un Grec Ieremia. Acesta este înse alungat cu rușine, ceea ce face pe patriarhul să rostască anatema pe întreaga țară. De abia în 1401 s'a putut aplana conflictul, după ce patriarhul declarase, că Iosif fusese excomunicat, fiind un episcop sârb dependent de Ohrida; dar acum, știindu-se că este hirotonit „dintru început“ de către mitropolitul din Halici, „ér nu de așurea“, nu mai este motiv de a se considera de „pseudo-episcop“. Ast fel se recunosc mitropolia Moldovei, sub un titular pămîntén, de către patriarhia din Constantinopole, impunându-se condițiunea, ca pe viitor să nu se mai admită nici o altă jurisdicțiune superióră. Alexandru cel Bun puse la cale această înțelegere.

Chiar în același an 1401 se regulă definitiv și situațiunea identică a Munteniei, când se dete mitropolitului din Argeș, pe lângă titlul de mai înainte „al Ungro-Vlahiei“, și acela de „exarh a tótă Ungaria și

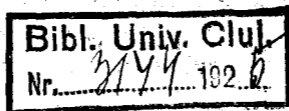
al plăiurilor.“ În asemenea împrejurări, mitropolia Severinului nu mai avea rost. După ce Antim Kritopul fusese transferat la scaunul primațial, urmașii lui la Severin vor fi decădut de fapt la rangul unor simpli episcopi, cari pe semnă și-aŭ mutat reședința în Ardeal. Din vremea acestor stipulațiuni datéză și dependența bisericească a Românilor din Transilvania de mitropolitul Ungro-Vlahieș, cu care aveau de comun antica atîrnare de scaunul bulgăresc din Ohrida. ¹⁾

După atâte șovăiri s'a stabilit decî de abia în anul 1401 situațiunea ierarhică definitivă a Românilor, desfăcîndu-se ei de legăturile anteriore, și supunîndu-se cu toții nemijlocit patriarchiei din Constantinople. De acum în colo, afară de o relațiune efemeră cu Ohrida în urma conciliului ecumenic din Florența (1437), ierarhia rămîne neatinsă și neclintită pînă în timpurile recente. Este un lucru firesc, ca cronicarii naționali să nu fie amintit de cât supunerea

¹⁾ Onciul, Teoria I. c pag. 339—41; Xenopol c. I. vol. II, pag. 239—41; Schmidt I. c. pag. 31.

din 1359 și 1401. Desbinarea anterioară înse a Bisericii române de cea romană recerea pentru aceea supunerea odată mai veche, și istoria avea datoria, să fixeze data acésta. După cercetările mai cu deosebire ale dlor Oncul și Xenopol enigma este deslegată. Se pôte susține de acum în colo, că Români atirnaū de patriarhia Constantinopolii, prin mijlocirea Bisericii bulgare, de pe la anul 870, și că de acolo le provine schisma și liturgia slavonă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj



I n d i c e .

	Pag
Observare prealabilă	3
Întroducere	5
I. Creștinismul la Români	6
§. 1 <i>Periôda dacă</i>	9
Locuitorii Daciei în timpul lui Christos	9
Mesiile	9
Scița minoră	10
§. Andrei. <small>BCU Cluj / Central University Library Cluj.</small>	10
Textul lui Tertulian și al lui Origene despre inereștinarea Dacilor	10
§. 2 <i>Periôda dominațiunii române</i>	13
Istoricul provinciei Dacia	13
Soldați creștini. S. Eustatie	14
S. Mercurie	14
Argument de inereștinare din lipsă unui apostol	15
Argument din vecinătatea bisericile de la sudul Dunăreii	15
Esaminarea acelor argumente	16
Inscripțiunii	21
Cuvîntul „biserică”	21
§. 3 <i>Periôda gotică</i>	23
Istoricul năvălirii goților în Dacia	23

II.

	Pag.
Raporturile lor cu Daco-Românii	26
Locuințele goților	26
Încreștinarea lor	28
Ulfla	29
Persecuțiunea creștinilor în Goția	31
S. Sava	33
S. Niceta	33
Cei 26 de martiri goți	34
Ortodoxia lor	35
Alungarea goților peste Dunăre	35
Înriurirea lor pe creștinismul între coloniștii din Dacia Traiană	36
S. Niceta, „Românul“	37
Martiri cu nume latine	37
Ulfla predica latinesce	38
Text din s. Epifanie	38
§. 4 <i>Periôda slavă</i>	43
Hunii, Gepiții, Avarii	43
Slavi	44
Rolul lor în formarea naționalității române .	44
Examinarea argumentului pentru creștinismul în Dacia Traiană din contact cu Bisericile dimprejur	47
Novela a 11-a a lui Iustinian	49
§. 5 <i>Periôda română</i>	50
Slavi ocupă sudul Dunării și silesc pe Ro- mânii de acolo să trecă în parte în Dacia Traiană	50

Influența ei asupra creștinismului la Români	51
Prinsonerii făcuți în imperiū de Bulgari	
Argumente pentru acēsta admigrare . . .	51
propagă și ei evangelia la nordul Dunării	53
II. Țerarchia la Români	54
§. 1. <i>Periōda primitivă</i>	56
Relațiunii mitropolitane	56
Archiepiscopia pentru Dacia Traiană	58
Peripețiile acestei archiepiscopii	59
Țerarchia pe timpul Goților	61
Relațiunii patriarhale	68
Patriarchia pentru Dacia Traiană	69
Canonul al 28-lea din conc. ec. de la Calcedon	70
Novелеle Iustiniane <small>Central-University Library Cluj</small>	72
Edictul lui Leone Isauricul	73
§. 2. <i>Periōda bulgară</i>	74
Bulgarii își supun Dacia Traiană	75
Înriurirea lor asupra Românilor	76
Prinsonierii din imperiū propagă creștinismul în țara lor de la nordul Dunării	77
Boris se supune patriarchiei grecești	79
Întroducerea limbei slavone	79
Înriurirea acestor mēsurī asupra Românilor	80
Tradiția română despre papa Formos	80
Întroducerea silnică a liturgiei slavone între ei	81
Primatul bulgăresc peste Români	84
§. 3 <i>Periōda ungară</i>	86
Năvălirea Ungurilor	87

Înriurirea lui religioasă asupra Românilor	
din stânga Dunării	94
Mitropolia de Halici	94
Primiul episcop român	95
Episcopia Cumanilor	96
§. 4 <i>Periôda descălecărilor</i>	98
Descălecările	98
Episcopiile catolice de Argeş şi Severin	100
Întâul metropolit român de la Constantinopol	101
Episcopul Făgăraşului	102
Mitropolia Severinului	102
Reintôrcerea la Ohrida	103
Episcopia catolică a Siretului în Moldova	104
Întâul metropolit al Moldovei sub Ohrida	105
Conflictul cu patriarhia grecescă pentru Moldova	106
<u>Toţi Româniul definitiv sub Constantinople</u>	
în anul 1401	109
Încreştinarea lor	87
Desfiinţarea imperiului bulgar	88
Româniul deprind tot de Ohrida	90
Episcopia Milcoviei	91
Imperiul româno-bulgar	93

